

Hatay Kuseyr Yaylası Kırsalında Çeşmeler

F. Mine TEMİZ^{1*}, Servet ÖZKAN¹

Öz

Çeşmeler, ilkel strüktürlerine karşın yapıldıkları dönemin üslubu içinde belirli yontusal değerler taşırlar. Kentsel ve kırsal peyzajın bir elemanı olan çeşmeler, sosyal hayat içinde de önemli roller üstlenmiştir. Bu makalenin konusunu, Kuseyr Yaylası kırsal yerleşimlerinde bulunan çeşmeler oluşturmaktadır. 2011-2017 yılları arasında, "Hatay İli Türk ve İslam Dönemi Yüze Araştırması" kapsamında, Yayladağı ve Altınözü İlçelerine bağlı 11 köyde tespit edilen 24 çeşme, mimarlık ve sanat tarihi açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin kültür envanterine ve kırsal yerleşim dokusunun analizine katkıda bulunmak, Kuseyr örneklerinin Türk-İslam dönemi çeşmeleri içindeki yerini ortaya koymaktır. Kuseyr Yaylası çeşmeleri, köylerin iskân alanı içinde buldukları gibi yerleşim alanı dışında, bahçe tarımı yapılan alanlarda ve yol güzergâhları üzerinde de inşa edilmişlerdir. Topoğrafyaya bağlı olarak çoğunluğu yamaca konumlanmıştır ve istinat duvarları ile desteklenmişlerdir. Köy içlerinde, tamamen bağımsız meydan çeşmeleri de mevcuttur. Tamamı tek yüzlü olan çeşmelerin mimari biçimlenmesi, dikdörtgen prizmatik kütle içinde, az sayıda basık ve yuvarlak kemerin yanı sıra ağırlıklı olarak sivri kemerli nişlerle belirlenmiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olan çeşmeler, gerek mimari bütünlük gerekse cephe ve niş içi donatılarıyla yalın, klasik Türk çeşmelerinin özelliklerini yansıtır ve yapıldıkları dönemde, bölgedeki mimari gelişimle paralellik gösterir.

Anahtar Kelimeler: Çeşme, Su Yapıları, Kuseyr Yaylası, Kırsal Yerleşim, Hatay

Fountains in the Rural Settlements of the Hatay Kuseyr Plateau

Abstract

Fountains which carry certain sculptural values in the style of the period they were built are elements of the urban and rural landscape. The subject of this article is the fountains in the rural settlements of the Kuseyr Plateau. Fountains identified in the Plateau within the scope of "Turkish and Islamic Period Surveys in Hatay Province", are examined in terms of architecture and art history. The aim of this study is to contribute to the cultural inventory of Turkey, to analyse the rural settlement patterns, to reveal the place of Kuseyr examples in Turkish-Islamic era fountains. The fountains of Kuseyr Plateau are built in the residential areas, in the fields and on the road routes. Depending on the topography, most of them are situated on the slopes and supported by retaining walls. The essential architectural formation of the fountains is determined by a small number of segmental and round arched but mainly pointed arched niches in one face of a rectangular prismatic block, rarely included ornaments. The fountains built in the 19th and 20th centuries reflect the characteristics of simple, classical Turkish fountains. Structures and the stylistic features of the fountains show parallelism with the architectural development in the region.

Keywords: Fountain, Water Structures, Kuseyr Plateau, Rural Settlements, Hatay

¹ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türkiye.

* İlgili yazar/Corresponding author: temizmine5@gmail.com, mtemiz@mku.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 18.07.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.10.2022

1. Giriş

Hayatın kaynağı olan su, insanoğlunun en temel ihtiyacı olmasının ötesinde kutsiyet kazanmasını da beraberinde getirmiştir². İslamiyet'in temizliğe verdiği önem, canlıların su ihtiyacını gidermenin sevap sayılması, Türk-İslam medeniyetinde, suyla ilgili yapılar arasında çeşmelerin çokça inşa edilmesini sağlamıştır³. Türkiye'de, XIII. yüzyıldan itibaren izlenebilen çeşme örnekleri⁴, mezar taşları ve konutlardan sonra en büyük sayısal çoğunluğu oluşturan taşınmaz kültür varlıkları olsa gerektir.

Çeşmeler, yapıldığı dönemin üslubu içinde belirli yontusal değerler taşır (Ödekan, 1997, s. 396). Kentsel ve kırsal peyzajın bir elemanı olan çeşmeler, sosyal hayat içinde de önemli roller üstlenmiştir. Köylerde, mahallelerde özellikle kadınların bir araya gelip ortak eylemleri paylaştığı, sohbet ettiği, karşı cinsten bireylerin buluşup yakınlaştığı, adreslerin kendilerine göre tanımlandığı nirengi noktalarını oluştururlar⁵. Yerleşimlerin dışında, menziller arasında seyahat edenlerin, bahçe ve tarlasında çalışanların, otağa götürülen hayvanların, mesire yerinde eğlenenlerin yararına sunulmuş çeşmeler de bulunmaktadır⁶.

Su şebekesinin evlere bağlanması ile birlikte yapımı azalan ve giderek tükenen çeşmelerin mevcut olanları da çoğu yerde işlevsiz hale gelmiş, tahrip olmuş, birçoğu da istimplâklere ve yol çalışmalarına kurban edilmişlerdir⁷. Ülkemizde, kültür envanterinin tamamlanması açısından diğer yapılara oranla belki daha fazla eksik kalmış bir alanı oluştururlar⁸.

Türk mimarlık ve sanat tarihinde çeşmeler gerek tek olarak gerekse su yapıları arasında ele alınmıştır. Başlangıçta Selçuklu ve Osmanlı döneminin belli başlı merkezlerinde yoğunlaşan çalışmalara ve anıtsal mimariye bağlı olanlara öncelik verilmiştir. Son yıllarda, bölgesel çalışmalar, büyüklü küçüklü yerleşimlerdeki örnekler ve özellik gösteren tek ya da bir grup çeşme, bilimsel yayınlara konu olmaktadır⁹.

Bu makalenin konusunu, Hatay İlinde, Kuseyr Yaylası kırsal yerleşimlerinde bulunan çeşmeler oluşturmaktadır. Asi Nehri ile Suriye sınırı arasında uzanan Kuseyr Yaylası¹⁰, il içinde, sosyal - ekonomik açıdan birbirine bağlı olan ve kendi içinde farklılaşan yaşam alanlarından¹¹ birini oluşturmaktadır. Yaylanın büyük bir bölümü Yayladağı ve Altınözü ilçelerini kapsamaktadır (Özşahin, 2014, s.60). Bölgede, 2011 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığının izinleri ile yürütülmekte olan "Hatay İli, Antakya Merkez İlçesi, Altınözü, Yayladağı, Samandağı, Hassa, Kırıkhan ve İskenderun Körfezi'nde (Erzin, Dört Yol, İskenderun, Belen) 7. Yüzyıl ve Sonrası Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması" (ASAYİK) kapsamında 30 çeşme tespit edilmiş ve belgelenmiştir¹². Bu

---

² Bk. Esin, 2018.

³ Bk. Demir, 2019, s. 24-39; Karpuz ve Dülgerler, 2006, s. 317-318; Eyice, 1993, s.277

⁴ Bk. Önge, 1997; Eyice, 1993, s.278.

⁵ Günlük yaşamda çeşmenin yeri ve çeşme kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Topçu, 2016, s.46-57

⁶ Bk. Eyice, 1993, s.278

⁷ Bk. Denктаş, 2000, s.6

⁸ Bk. Denктаş, 2000, s.5

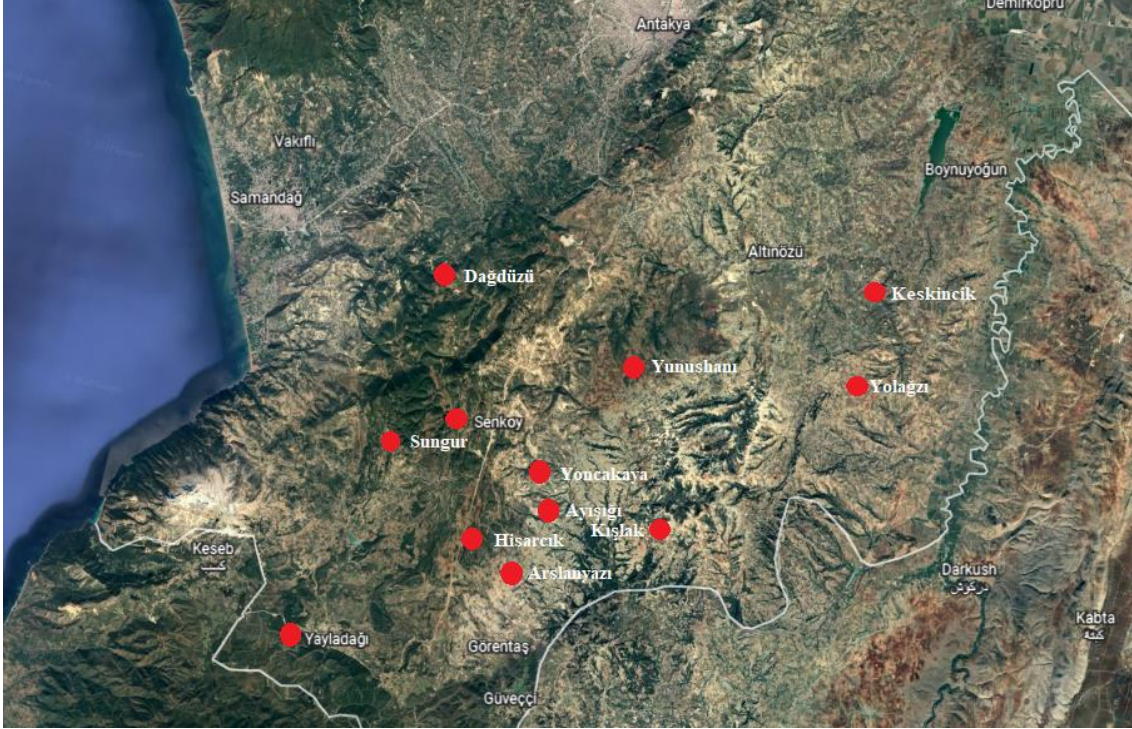
⁹ Yukarıda olduğu gibi yeri geldikçe dipnot ve alıntılarda belli başlı temel kaynaklar ile araştırmamız kapsamında, ilişkili örneklerin bulunduğu yayınlara yer verilecektir.

¹⁰ Platonun sınırları ve yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özşahin, 2014, s. 57-83, s. 72, Şekil 2.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Temiz, 2008, s. 285-299.

¹² Araştırmanın 2016-2018 yıllarının finansı Mustafa Kemal Üniversitesi BAP birimince, 14520 no'lu projeden karşılanmıştır.

çalışmada, Yayladağı ve Altınözü İlçelerine bağlı toplam 11 köyde¹³ (Harita 1) tespiti yapılmış olan 24 çeşme, mimarlık ve sanat tarihi açısından incelenecek ve değerlendirilecektir.

Harita 1: Çeşmelerin Tespit Edildiği Köylerin Harita Üzerindeki Dağılımı
(Google Earth'ten İşlenerek, Erişim Tarihi: 12.06.2022)

2. Yöntem Üzerine Açıklamalar

Makalede, çeşmelerin konum, tarih, yaptırın bilgileri, mimari ve süsleme özellikleri ile çizim ve fotoğrafları katalog düzeninde verilmiştir. Yapıları tek tek tanımlayarak tekrara giren ve okuyucuyu yoran uzun ifadelerden kaçınmak, diğer yandan her yapıyı kendi içinde yeterince açıklayarak çizim ve resimleriyle bütün olarak anlaşılmasına imkân vermek için katalog düzeni tercih edilmiştir. Katalog diziminde, çeşmelerin tespit ve belgelenme sırası takip edilmiştir. Katalog düzeni ve sınıflandırmalar, incelenen çeşmelerin kendi bütünlüğündeki konum ve tasarım dili dikkate alınarak oluşturulmuştur¹⁴. Tekrar eden bilgiler için belli başlıklar açılmış, bazı çeşmelerin kendine özgü niteliklerinden dolayı gerekli bilgiler açıklamalar kısmında ele alınmıştır. Çeşmelerin yöre halkı tarafından verilen adı varsa kullanılmış, yoksa buldukları

¹³ İncelenen köylerin varlıkları, Osmanlı döneminde, Halep Vilayetinin Antakya Kazasına bağlı olarak XVI. Yüzyıla kadar izlenebilmektedir (bk. Gündüz, 2009, s.22,23,82,84,96,123,127,128,138). Hatay'ın büyükşehir olmasından sonra, 2014 yılından itibaren köyler, mahalle statüsü kazanmışlardır.

¹⁴ Bugüne kadar çeşmeler hakkında yapılan yayınlarda müellifler, kendi tespitleri ve çalışma yaptıkları döneme kadar tespit edilmiş örnekler üzerinden çeşitli tipolojik sınıflandırmalar oluşturmuş ve bunlara özgü terimler kullanılmıştır. Süreç içinde bağlı kalınmaya çalışılan tipolojiler başlangıçtaki belli başlı idari merkezler ve kentsel örneklerle dayandırılmıştır. Yeni çalışmalardaki tespitler farklı ya da özel durumları tanımlarken mevcut tipoloji önerileri bazen yetersiz kalmakta bazen de kullanılan terimler farklı özellikleri ifade ederken çelişki doğurmaya açık hale gelmektedir. Bu makalenin kapsam ve amacını aşacağı için burada, her birinin açıklaması ve tartışmasına girilmemiştir. Kentsel ve kırsal alanlarda, farklı idari, coğrafi, topografik özellik gösteren bölgelerde daha kapsamlı tespitler yapıldıktan sonra çeşme tipolojisi ve tipoloji ile ilgili kullanılan kavram ve terimlerin yeniden ele alınmasında yarar olduğu düşüncesindeyiz. Bu nedenle bu çalışmada, önceki tipoloji önerileri göz ardı edilmeksizin nispeten esnek bir sınıflandırmaya gidilmiş, kesin ve keskin tipler ve terimler belirlemekten kaçınılmıştır. Hatay İli kapsamında devam eden çalışmalarımız sonlandığında kendi bütünlüğü içinde tipolojik bir çalışma ayrıca planlanmaktadır.

mahalle ya da mevki adı, aynı mahallede birden fazla çeşme olduğunda yanına numara eklenerek belirtilmiştir. İdari düzenlemeye bağlı yer bilgisi verilirken günümüzde bağlı buldukları ilçe ve mahalle belirtilmiş, eski isimleri parantez içinde verilmiştir.

İşlevsellik açısından yer bilgisi; köy içi (iskân alanı içinde), bahçe içi (bahçe tarımı yapılan alanlarda), yol üstü (iskân alanının dışında, yol güzergâhları üzerinde) olarak sınıflandırılmıştır. Yakın fiziki çevresiyle ilişkileri, yamaca konumlu, istinat duvarına bağlı (bir yapı ya da avlu duvarına bağlı çeşme bulunmamaktadır), tam bağımsız (bütün kütle ile çepeçevre algılanabilen ve etrafında gezilebilen) gibi ifadelerle belirtilmiştir. Hepsinde su akıtılan ve özen gösterilen tek cephe (tek yüz) bulunmaktadır. Bütün bu sınıflandırmalar, çeşme tipleri başlığı altında belirtilmiştir. Yapım tarihi kesin bilinmeyen ve tarafımızdan öngörülenler yüzyıl olarak italik yazılmıştır. Tarihlelendirmeye ilgili öngörülerimiz, bölgede süregelen araştırmalarımıza dayalı gözlem ve tespitlerimiz, çeşmelerin, biçim, malzeme, teknik ve üslupsal özellikleri ve bu araştırma kapsamında incelenen örneklerden tarihi belli olanlar referans alınarak oluşturulmuştur.

Katalog içinde sunulan çizimler, plan, ana cepheye dik yönde bir kesit ve ana cephe görünüşünü içerir. Tespitlerin yapıldığı yüzey araştırmasının süre ve şartları gereği çeşmelerin çevresel bağlantıları (muhdes yapı - istinat duvarı vb.) ayrıntılı çizilmemiştir. Çeşmelerin temel, kütleli ve biçimsel özelliklerinin ölçekli olarak izlenebilmesi hedeflenmiştir. Diğer özellikler, açıklamalar ve fotoğraflarla desteklenerek verilmeye çalışılmıştır. Fotoğraflar, ana cephe, varsa kitabe ve süslemelerden ibarettir¹⁵.

Bu çalışmada, çeşme yapıları, Hatay ilinde, coğrafi ve topografik özelliklerin önemli ölçüde belirleyici olduğu bir ekosistem alanı kapsamında incelenmektedir. Bu nedenle, başlangıçta, çeşmelerin bulunduğu köylerin konumlarını ve birbirleri ile ilişkilerini gösteren bir uydu haritasına yer verilmiştir.

Değerlendirmede, çeşmeler, katalog numaraları ile belirtilmiş veya sıralanmıştır: K1, K2, K3,9,21 gibi. Konum, yapısal ve biçimsel özellikler, tahribat ve müdahaleler kendi içinde değerlendirildikten sonra bölgenin mimarisi ve Türk-İslam çeşmeleri arasındaki yerleri açısından ele alınmışlardır.

3. Katalog¹⁶

K1: Hatice Öksüz Hayratı (Nübu' Çeşmesi)
Yeri: Yayladağı - Şenköy Mahallesi (Zernebo)
Tarihi: H. 1290 - 1291 (M. 1873-1874)
Yaptıran: Sol üst köşede Latin alfabesi ile yazılmış "Hadice Öksüz Hayratı 1968" ibaresi bulunmaktadır. Yaptıran ya da onaran kişi olmalıdır.
Kitabesi: Mevcut /Kismen okunabildi
Tipi: Bahçelik alanda, yamaca konumlanmış, tek yüzlü çeşme.
Kütle: 38x334x231 cm./ dikdörtgen prizma.
Niş: e.158, y.192, d.35 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Yatay dikdörtgen tas nişi, lüle deliği, sekiler.

¹⁵ Katalogda yer alan çizim ve fotoğraflar ASAYİK arşivimize aittir. Çizimler Dr. Arş. Gör. Servet Özkan, Yusuf Dönmezer ve Mustafa Temiz tarafından yapılmış, fotoğraflar Dr. Arş. Gör. Müge Çiftyürek tarafından çekilmiştir. Fotoğraf ve çizimler ASAYİK arşivi ve bu makale kaynak gösterilerek kullanılabilir.

¹⁶ Katalogda; kütle ölçüleri, en, boy, yükseklik sırasıyla verilmiştir. Niş ölçüleri, e: yatay açıklık, y: düşey açıklık, d: niş derinliği olarak verilmiştir.

İnşa Malzemesi: İnce yonu taş kaplama

Açıklama: Yerleşimin kuzeydoğusunda, yoğun bitki örtüsü altında kalmış, sadece ana cephesi izlenebilir ve kullanılamaz durumdadır. Tas nişinin sağ üst köşesinde, daire şeklindeki kitabede “Mim” harfi, daire çevresini dolaşır biçimde işlenerek “Maşallah” ve üst satırda “sene 1290 (ya da 1291)” (M. 1873-1874) tarihi okunmaktadır. Tahrip olmuş kitabenin diğer kısımları okunamamaktadır. Sol üst köşede, düzensiz şekilde, taşa kabartma olarak işlenmiş “*Hadice Öksüz Hayratı*” ve “1968” ibareleri bulunmaktadır. Bu ikinci kitabe, bir onarıma ya da kesilen suyun yeniden getirilmesi gibi bir müdahaleye ait olabilir. İlk baninin adının Latin alfabesi ile yazılarak anısının canlandırılmak istenmesi de mümkündür.

Süsleme: Özgün kitabe düzenlemesi dışında süsleme yoktur.

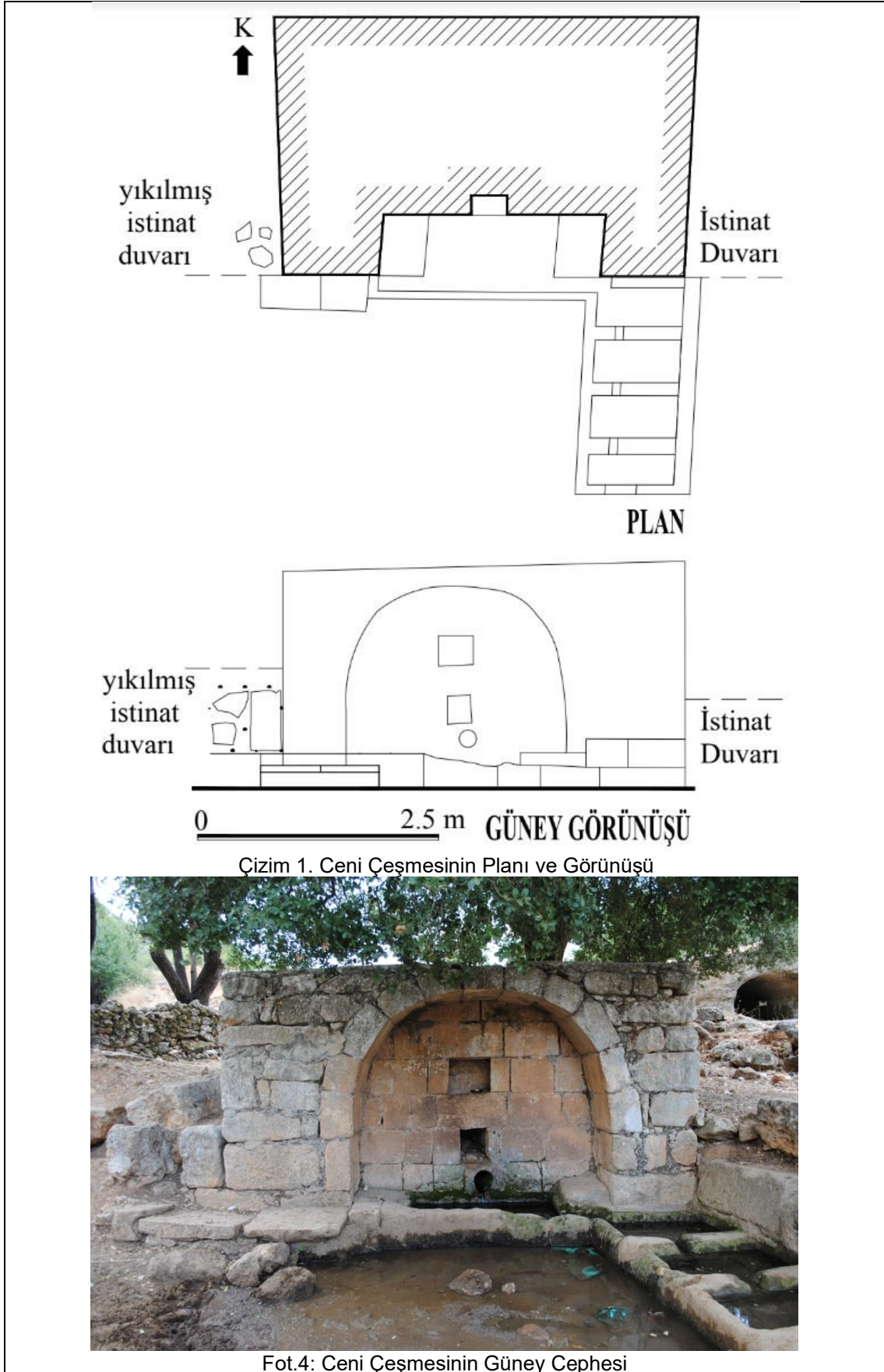

Fot. 1: Hatice Öksüz Hayratı Cephesi

Fot. 2: Hatice Öksüz Hayratının Kitabesi

K2: Kökkele Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Şenköy Mahallesi (Zernebo)
Tarihi: -
Yaptıran: Belli değil
Kitabesi: Yok
Tipi: Bahçelik alanda, muhdes, beton kütleli çeşme
Kütle: Özgün kütle belirlenemedi
Niş: -
Niş Donatıları: -
İnşa Malzemesi: Özgün malzemesi belirlenemedi
Açıklama: İskân alanının dışında, kuzeydoğu yamacında, sebze ve meyve bahçelerinin bulunduğu mevkidedir. Yamaca yaslanan, geniş, beton kütle halinde yeniden yapılmıştır. Suyu akar durumdadır. Önünde yalağı bulunmaktadır.

Fot. 3: Kökkele Çeşmesinin Mevcut Beton Kütleli Durumu
K3: Ceni Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Şenköy Mahallesi (Zernebo)
Tarihi: 20. Yüzyıl başları
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Bahçelik alanda, yamaca konumlanmış, tek yüzlü çeşme.
Kütle: 263x430x207 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Güney cephede, e.227,y.185,d. 68 cm. ölçülerinde, basık kemerli
Niş Donatıları: Dörtgen tas nişi, lüle deliği, su teknesi, sekiler
İnşa Malzemesi: Kaba yonu taş. Niş içi ve kemerde ince yonu taş.
Açıklama: İskân alanının dışında, güneyindedir. Kuzeyden yamaca yaslanmıştır. Çevresindeki eğimli alan, kaba yonu, iri blok taşlarla desteklenmiştir. Yekpare taştan oyulmuş, kırık kısımları örme taşlarla tamamlanmış olan tekne, nişten dışarı taşar. Doğu kenarda, niş derinliği içinde kalan bir sekiye yer verilmiştir. Batıda seki, tekne kotundadır ve adeta ona birleşmiş gibidir, tekne eninden dışa doğru hafifçe uzamaktadır. Doğuda, hayvanlar için, güneye doğru sıralanmış yalıklar yerleştirilmiştir. Düz damı sonradan kireç esaslı harç ile kaplanmıştır.

Çizim 1. Ceni Çeşmesinin Planı ve Görünüşü

Fot.4: Ceni Çeşmesinin Güney Cephesi

K4: Doralin Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Şenköy Mahallesi (Zernebo)
Tarihi: Belirlenemedi
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konumlanmış, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, yol üstü çeşmesi
Kütle: 36x205x237 cm./ dikdörtgen prizma, nişsiz
Niş: Mevcut haliyle nişsiz görünümündedir. Ancak istinat duvarının gerisindeki konumu, iki tarafındaki yıkık duvar parçalarının niş açıklığını taşıyan ayaklar olabileceğini düşündürmektedir. Düz açıklıklı olabileceği gibi yörede hâkim uygulamaya göre kemerli bir nişe sahip olma ihtimali vardır.
Donatılar: Çeşme cephesinden öne taşan istinat duvarı ile hizalanan sekiler, eksenden sağa kaymış, yekpare taştan oyma tekne, hemen üzerinde lüle deliği ve ona göre tekrar hafif sağa kaymış düşey dikdörtgen tas nişi.
İnşa Malzemesi: Kaba yonu taş.
Açıklama: Yerleşimin güney yönündedir. Yer yer çimento esaslı harçla kaplanmıştır.

Fot. 5: Doralin Çeşmesinin Konumu ve Görünüşü

K5: Şenköy Meydanı - Çukur Çeşme Grubu
Yeri: Yayladağı - Şenköy Mahallesi (Zernebo)
Tarihi: Batıdaki İkiz Çeşme:1961; Güneydeki büyük çeşme: H. Cumâde'l-ûlâ (Cemazeyilevvel) 1238 (M. Ocak/Şubat1823).
Yaptıran: Batıdaki ikiz çeşmeler: Şeyh Muhammed Efendi Kuşçu Kuseyri Fahrü'l Efrad; güneydeki büyük çeşme: Hacı Battal
Kitabesi: Mevcut
Tipi: İskân alanı içinde, yamaca konumlu, istinat duvarına bağlı tek yüzlü, çukur çeşme grubu. Batıdakiler, ikiz çeşmedir.
Kütle: 65x588x277 cm. (batı) ; 100x337x308, 91x152x135 cm. (güney) ölçülerinde, dikdörtgen prizma
Niş: Bkz. Açıklama
Niş Donatıları: Bkz. Açıklama
İnşa Malzemesi: İnce yonu taş kaplama
Açıklama: İskân alanı içinde, Pınarbaşı Mevkiinde, mahalle meydanının güneybatısında, günümüzde kurumuş olan bir akarsu yatağının kenarında, halkın günlük su ihtiyacını karşıladığı, toplu çamaşır yıkama alanı olarak da kullanılan, farklı tarihlerde inşa edilmiş dört adet çeşme grubudur. Meydan ve çevresindeki dik eğimli

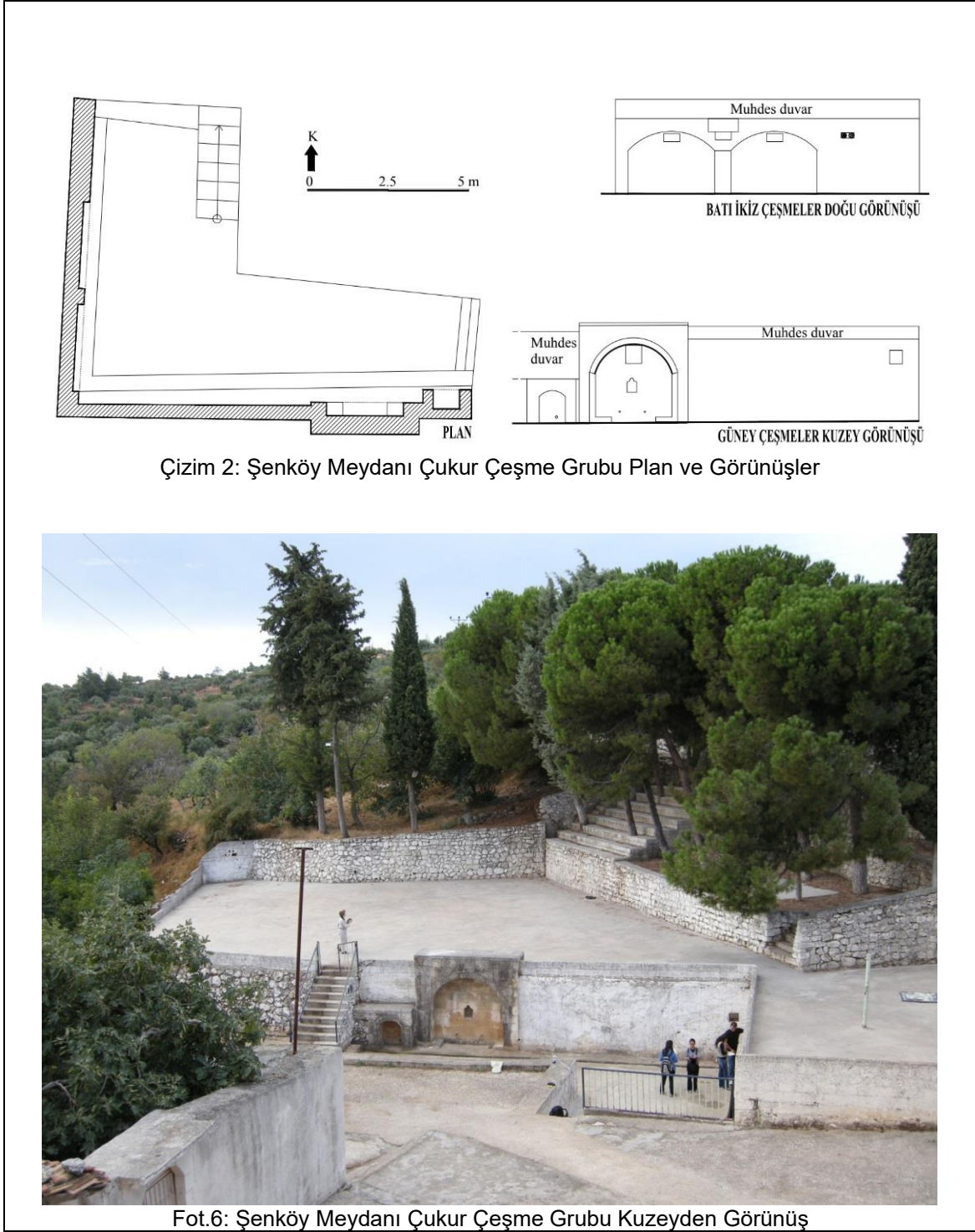
araziden oldukça düşük kotta, "L" şeklinde bir alanda, istinat duvarlarına bağlı konumdadırlar. Arazi, farklı kotlarda teraslanmış, en alt kotta yer alan çeşmelerin damları, teraslanarak düzenlenmiş bir üst kottaki zeminden çok az yukarda kalmaktadır. "L"nin güney kolunda, biri oldukça küçük, yan yana iki çeşme? ile batı kolunda ikiz çeşmeler yer alır. Batıdaki ikiz çeşmeler basık kemerli ve derinliği az (18 cm.), yalın nişler halinde düzenlenmiştir. Nişlerin her biri 241 cm. eninde 207 cm. yüksekliğindedir. Nişler içerisinde ikişer lüle deliği bulunmaktadır. Kemer kilit taşlarının hemen altında bulunan birer kitabe yeri boş durmaktadır. Kemerlerin birleştiği üst orta bölümde, dikdörtgen biçimli mermer levha içinde, dört satırlık kitabe bulunmaktadır. Kitabenin çevirisi şöyledir:

*"Kastal münhedim iken eyledi bünyad
Cenabı Şeyh Muhammed Efendi Kuşçu
Kuseyri Fahr-i Efrad
1238 Cumâde'l-ûlâ"*

Kitabede, yıkılmış olan kastalın faziletli kişi Cenab-ı Şeyh Muhammed Efendi Kuşçu Kuseyri tarafından H. *Cumâde'l-ûlâ* (Cemazeyilevvel) 1238 M. Ocak/Şubat1823'te yaptırıldığı belirtilmektedir. Ancak bu çeşmelerin taş örgüsü ve kemerin tekniği yakın bir tarihi göstermektedir. Güneydeki iki çeşme farklı büyüklüktedir. Bunlardan büyük olanı, istinat duvarından hafifçe taşan, dikdörtgen prizmatik kütle içinde, basık kemerli bir nişten meydana gelmiştir. Nişin eni 237, yüksekliği 240, derinliği 40 cm'dir. Niş içinde, ortada, dilimli, kaş kemerli tas nişi, altta iki adet lüle deliği ve oldukça dar iki seki bulunur. Tas nişinin üstünde Latin harfleri ile yazılmış ve üst üste konmuş iki ayrı kitabe yer almaktadır. Bunlardan üsttekinde; *"Rahmetli Hacı Battal Çeşmesi 1.10.1961"*, alttakinde; *"Gördüğünüz hayrata hep Hacı Battaldır sebep, Çeşmeden içtikçe su ruhuna rahmet oku 1961"* ibaresi okunmaktadır. Bu kitabeler aslında güneydeki ikiz çeşmelere ait olup buraya hatalı olarak konmuş olmalıdır. Çeşmenin hafif basık kemer eğrisi, ince, zarif, profillendirilmiş bir silmeyle hareketlendirilmiştir. Buna hemen doğusundan bitişik diğer çeşme, olağanın dışında küçük ölçülerdedir ve alçaktadır. İstinat duvarının hemen önünde konumlanmış, dikdörtgen prizmatik kütle içinde, basık kemerli ve diğerine göre daha derin bir nişten ibarettir. Nişin eni 80, yüksekliği 99, , derinliği ise 58 cm'dir. Niş içinde, eksenini sağa kaymış lüle deliği vardır¹⁷. Tamamı ince yonu taşlarla inşa edilmiş çeşmelerin tekneleri günümüzde mevcut değildir. Güney çeşmenin sağındaki duvarın alt seviyesine yerleştirilmiş iki borudan su akmaktadır. Çeşme grubunun önünde, buldukları hattı takip eden, "L" şeklinde uzanan ve suyun tahliyesini sağlayan ensiz, muhdes bir ark yer almaktadır.

Süsleme: Güneydeki çeşmenin kemer silmesi hariç süsleme unsuru bulunmamaktadır. Batıdaki çeşmelerin kuzeyinde devam eden duvarın taşlarından biri üzerinde, dairesel madalyonlar içinde, biri bitkisel, diğeri geometrik desenli, oyma-kabartma süslemelere yer verilmiştir.

¹⁷ Çeşme olması şüpheli olan bu küçük yapının durumu değerlendirme bölümünde tartışılacaktır.

Fot. 7: Şenköy Meydanı Çukur Çeşme Grubundan Batı-İkiz Çeşmeler

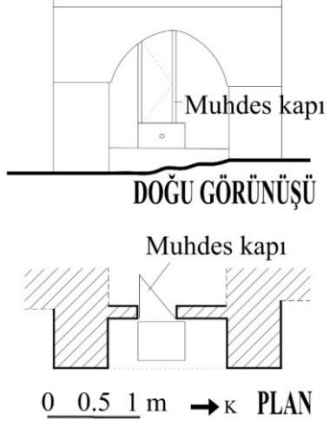

Fot. 8: Şenköy Meydanı Çukur Çeşme Grubundan Güney Çeşme

Fot. 9: Batı Duvardaki Kitabe

Fot. 10: Batı duvardaki bezemeler

K6: Ayn Hırat Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Yoncakaya Mahallesi (Cidaliye) - Tahir Ağa Sokak
Tarihi: Bilinmiyor
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konumlu, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütle: 70x248x190 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Doğu cephede, e.128,y.152,d.54 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Özgün donatıları mevcut değildir.
İnşa Malzemesi: Moloz taş + ince yonu taş kaplama + muhdes mermer kaplama
Açıklama: Niş içinde, geride su kaynağının bulunduğu kayalık bölüme açılan bir kapı bulunmaktadır. Kayalık içindeki bölüm, üst kısmında taş örgünün izlendiği bir mağaradır. Kapının altında, muhdes su borusu ve önünde mermer su teknesi vardır. Mağaranın önü, çeşme kütesinin bir miktar gerisinde, iki tarafında devam eder biçimde, moloz taş örgü ile desteklenmiştir. Akar durumdaki çeşmenin özgün taş kaplaması üzerine muhdes mermer kaplama yapılmıştır.
 <p>0 0.5 1 m → PLAN</p> <p>Çizim 3: Ayn Hırat Çeşmesi Plan ve Doğu Görünüşü</p>
 <p>Fot. 11: Ayn Hırat Çeşmesi Doğu Görünüşü</p>

K7: Yoncakaya Mahalle Çeşmesi 2
Yeri: Yayladağı - Yoncakaya Mahallesi (Cidaliye) - Zeytin Caddesi
Tarihi: 1939 (Onarım tarihi olmalı)
Yaptıran: Belli değil; Tamir eden: Muhammed Eyyüb'un oğlu Derviş
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Köy içinde, meydana, yamaca konumlu, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, çukur çeşme
Kütle: 65x455x283 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Güney cephede, e. 175, y 251, d 54 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Kitabe, atnalı kemerli tas nişi, lüle deliği, tekne, sekiler
İnşa Malzemesi: Muhdes mermer kaplama (Kitabelerin kaplamasız özgün durumlarına bakarak ince yonu taş kaplama olduğu söylenebilir)
Açıklama: Köyün meydanında, doğuya doğru eğimlenen arazide, sokak kotundan oldukça düşük bir alanda, "L" şeklinde bir istinat duvarı ile birlikte yapılmış, tek yüzlü, sivri kemer nişli çeşmedir. Bağlı bulunduğu güney istinat duvarının cephesinde, nişin üst kısmında, ay-yıldız motifi ve Latin rakamları ile "1939" tarihi bulunmaktadır. Niş içinde, tas nişinin üstündeki dört satırlık bir kitabede ise şu ifadeler yer verilmiştir: "La ilâhe illallah Muhammedun Resûlullah bi-kalemi El-mearr-i el-muizz .... Min rabbihi'l-mağfûr

Ve'l-ğufrân 'ammera hazâ-....

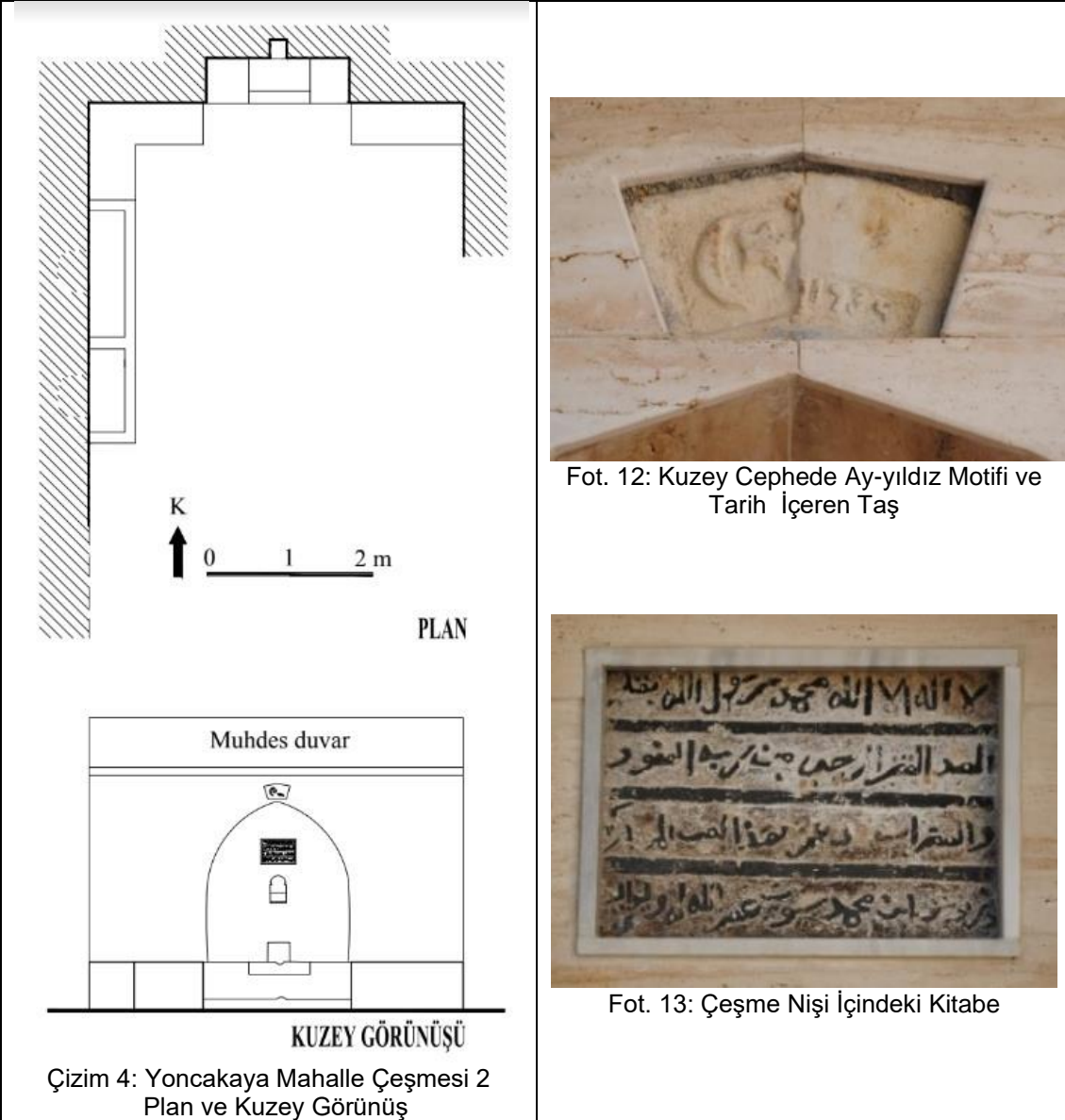
Derviş ibn-i Muhammed Eyyûb ğafera'l-lâhu lehu ve li-valideyhi"

Çevirisi: "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Tek yaratan ilah Allah'tır. Muhammed Allah'ın resulüdür. .... Bunu Muhammed Eyyûb'un oğlu Derviş tamir etti. Allah anne babasını ve onu affetsin".

Kitabenin altında, at nalı kemerli tas nişi, lüle deliği, su teknesi ve iki yanında sekiler vardır. Akar durumdaki suyu bir ark vasıtasıyla doğuda bulunan yunağa yönlendirilmektedir. Günümüzde, kitabelerin olduğu kısımlar dışında mermerle kaplanmıştır.

Çeşmenin batı kenarından itibaren güneye doğru uzanan duvardan betonarme yalıklara su akıtılmaktadır.

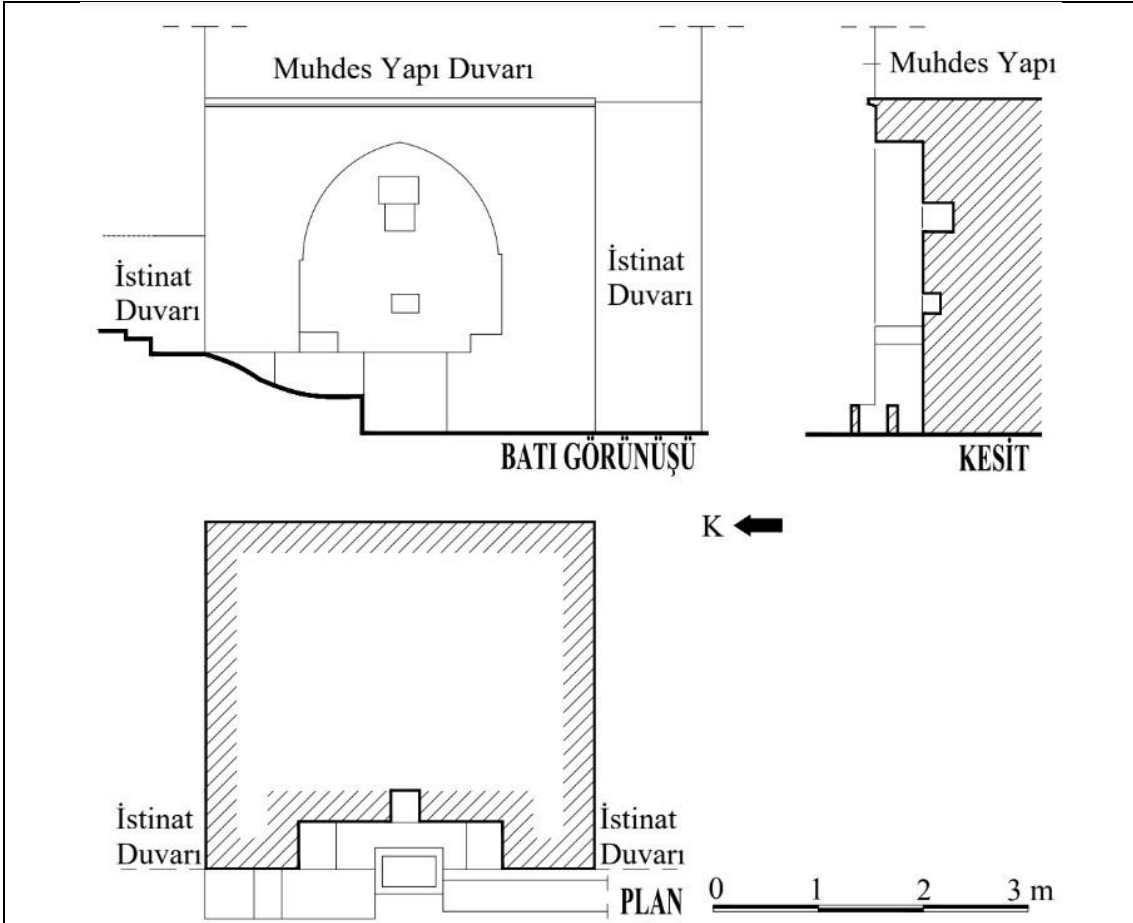
Süsleme: Latin rakamlı tarih kitabesi içerisindeki kabartma "ay-yıldız" motifi tek süsleme unsurudur.

Fot.14: Yoncakaya Mahalle Çeşmesi 2 – Kuzey Cephesi

K8: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 1
Yeri: Yayladağı - Dağdüzü Mahallesi (Çağsendi)
Tarihi: H. 1326 (M.1908)
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Yamaca konumlanmış, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütle: 332x372x317 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Batı cephede, e.195,y.275,d.44 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Niş derinliğinden taşan yekpare taştan oyma teknenin üzeri, eğimden dolayı "U" biçiminde taşlarla örülerek yükseltilmiş, iki tarafında, kademeli sekilere yer verilmiştir. Ayna taşı müdahale görmüştür. Kare cepheli tas nişi üzerinde, yatık dikdörtgen çerçevesi, altı satırlık kitabesi bulunmaktadır.
İnşa Malzemesi: Kaba yonu taş. Ana cephesi, ince yonu taş kaplı.
Açıklama: Mahalle meydanında, eğimli bir alanda, yolun çatallanarak farklı kotlarda ikiye ayrıldığı köşede bulunur. İki yandan istinat duvarları ile desteklenmiş çeşme kütesinin üzerinde muhdes yapı inşa edilmiştir. Kemer eğrisi, iki yanda, üzerine oturduğu duvarlardan içe doğru hafif taşkındır. Ayna taşı yerinde değildir. Bir gerisindeki taşın sol, alt köşesinde, kare cepheli lüle deliği günümüzde işlevsiz durumdadır. Günümüzde, kuzeydeki sekinin alt kısmına yerleştirilmiş demir borudan su akmaktadır. Teknesinin ön kısmında, dikdörtgen olarak uzanan ve sağa dönerek devam eden bir kanal oluşturulmuştur. Ana (batı) cephesinde, üstte düz, altta pahlı profil veren bir saçağı vardır.

Çizim 5: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 1 Plan-Kesit ve Batı Görünüşü

Fot. 15: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 1 – İstinat Duvarı ve Üzerindeki Muhdes Yapı İle Bağlantısı

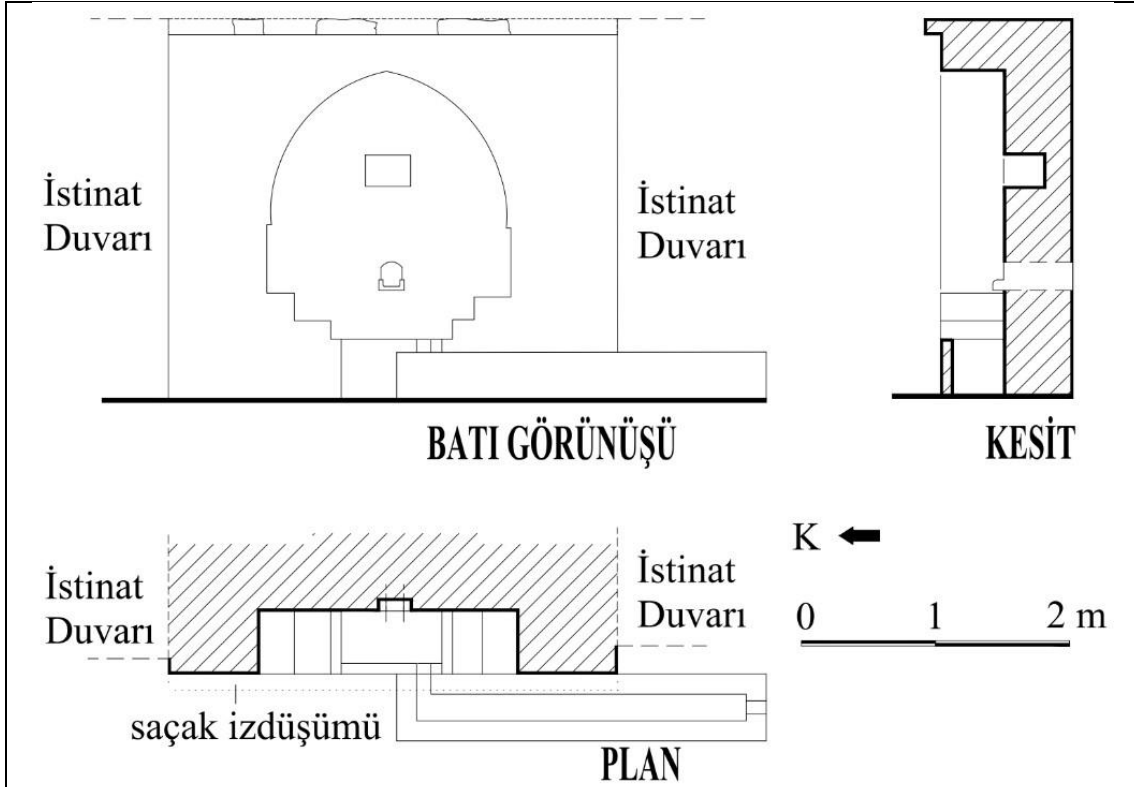
Fot. 16: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 1- Batı Cephesi

Fot. 17: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 1- Niş İçindeki Kitabe

K9: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 2
Yeri: Yayladağı - Dağdüzü Mahallesi (Çağsendi)
Tarihi: 19. yy. sonu - 20. yy. başı
Yaptıran: Belli değil
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konumlanmış, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütile: 52x334x282 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Batı cephede, e.192,y.244,d.47 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Dörtgen taş nişi, lüle deliği, tekne, kademeli sekiler.
İnşa Malzemesi: Kaba yonu taş, Kemer ve niş içi, ince yonu taş kaplı.
Açıklamalar: Sokak kenarındaki çeşmenin önüne sonradan beton bir yalak eklenmiştir. Üst kısmında tahrip olmuş taş saçak bulunmaktadır. Kemer eğrisi, iki yanda, içe doğru hafif taşkındır. Yoğun bitki örtüsü altındadır. Suyu taş olukla akıtılmaktadır.

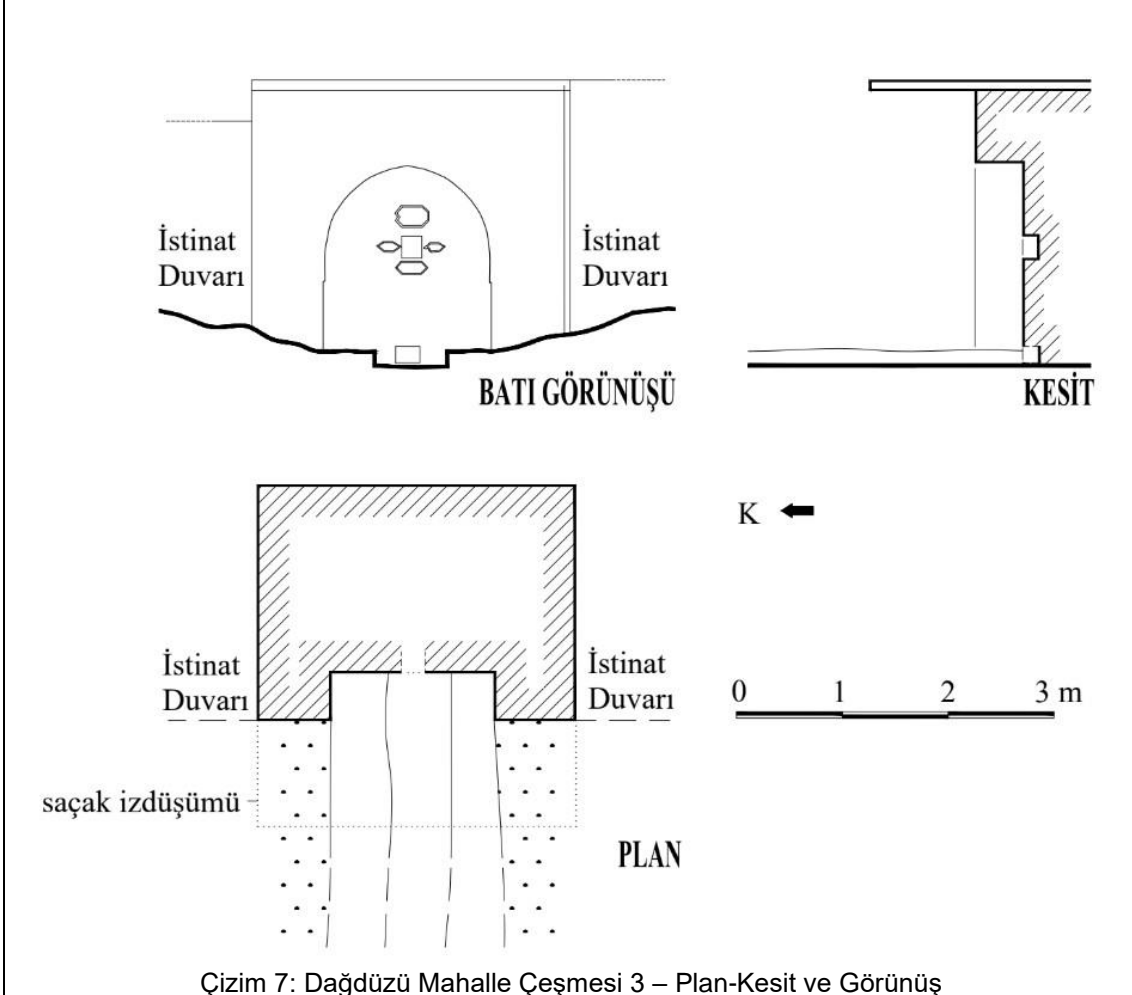

Çizim 6: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 2 – Plan-Kesit ve Görünüş

Fot. 18: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 2 – Batı Cephesi

K10: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 3 (Soğuksu Çeşmesi)
Yeri: Yayladağı - Dağdüzü Mahallesi (Çağsendi)
Tarihi: 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başı
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Beş adet kitabesi mevcuttur.
Tipi: Yamaca konumlanmış, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, yol üstü çeşmesi
Kütle: 222x300x293 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Batı cephede, e.254, y.225, d.45 ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Teknesi ve sekileri yoktur. Lüle deliği üzerindeki dörtgen tas nişinin dört bir tarafında, kabartma olarak işlenmiş ve yan kenarları üçgen şeklinde tamamlanmış kartuşlar içinde birer kitabe ile üstteki kartuşun altında oyma tekniğinde, beşinci bir kitabe bulunmaktadır.
İnşa Malzemesi: Kaba yonu taş. Kemer ve niş kaplaması: İnce yonu taş.
Açıklama: Antakya'dan gelip mahalleye ulaşan yol üzerindedir. Eğimli bir alanda, yoldan aşağıda bulunan çeşmenin üst kotu yol seviyesindedir. Sadece nişin sağındaki kitabede "maşallah" ibaresi okunmaktadır. Diğerleri tahrip olmuştur. Akar durumdaki suyu, doğu-batı doğrultusunda uzanan arka dökülmektedir. Niş dışı, çimento esaslı harçla yenilenmiştir. Üzerindeki beton, geniş bir saçak halinde öne doğru uzatılmıştır.

Çizim 7: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 3 – Plan-Kesit ve Görünüş

Fot. 19: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 3 – Yakın Fiziki Çevresi İle İlişkisi

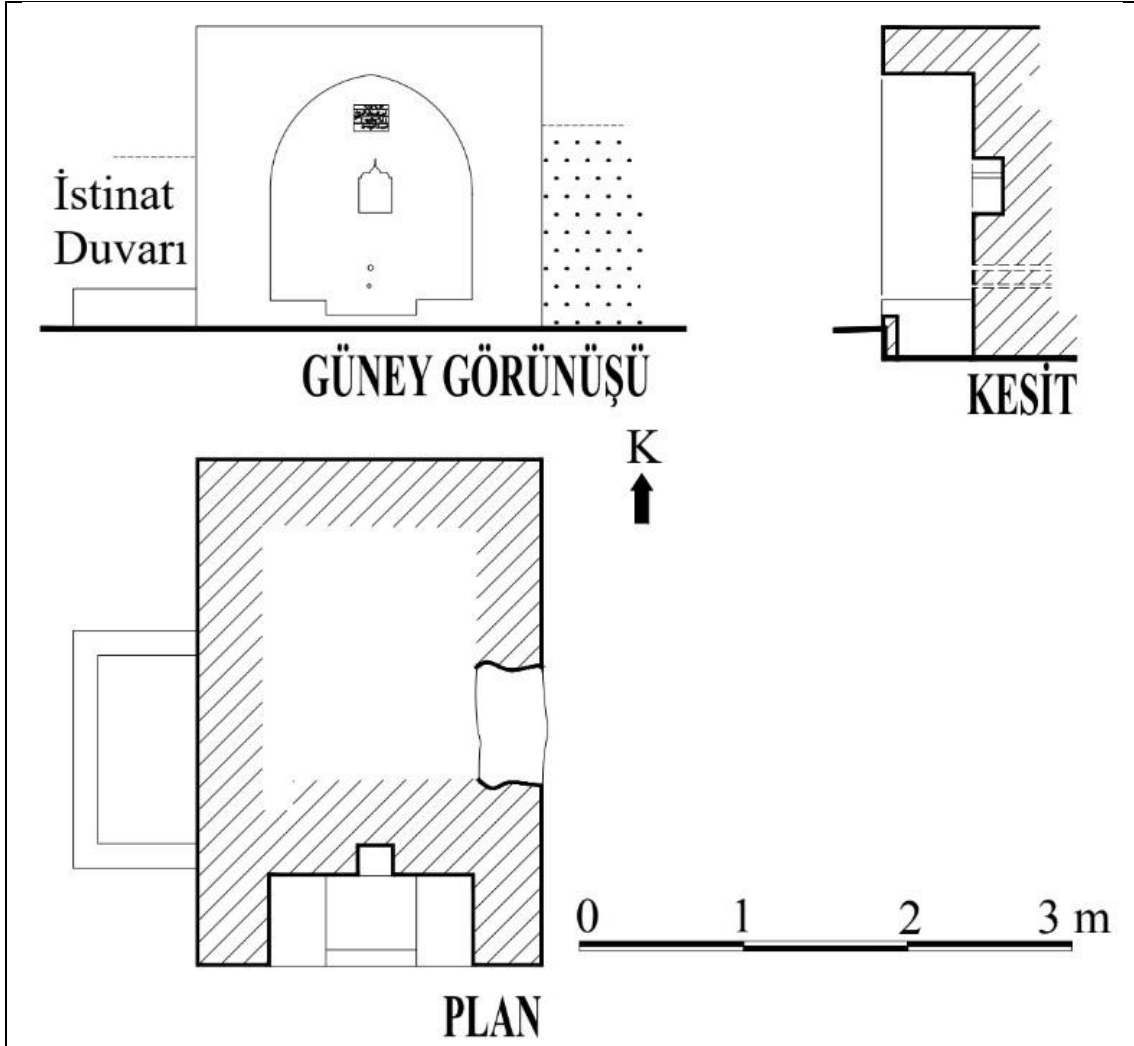

Fot. 20: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 3 – Batı Görünüşü

Fot. 21: Dağdüzü Mahalle Çeşmesi 3 – Tas Nişi Çevresindeki Kitabeler

K11: Soğulca Mevkii Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Kışlak Mahallesi
Tarihi: H. 1342 / M. 1923 (Kitabedeki bu tarihin onarıma ait olması muhtemeldir)
Yaptıran: Hacı Habîb oğlu Yusuf ?
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Yamaca konumlanmış, tek yüzlü, yol üstü çeşmesi
Kütle: 212x309x203 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Güney cephede, e.122, y.175,d.54 cm. ölçülerinde, sivri kemerli.
Niş Donatıları: Kitabe, kaş kemerli tas nişi, lüle deliği, tekne, sekiler
İnşa Malzemesi: Moloz taş. Güney cephesi ince yonu taş kaplı.
Açıklama: Kışlak ile Ayışığı Mahalleleri arasındaki yol güzergâhında, yoldan biraz içerde bulunmaktadır. Burası aynı zamanda hayvan otlatılan bir alandır. Tas nişinin üstündeki dört satırlık kitabede şu ifadeler okunabilmektedir: “sene 1342 ..... El Hacı Habîb oğlu Yusuf oldu.....” Çeşmenin üst bölümünde, haznesinin içine açılan kapaklı bir açıklık bulunmaktadır. Batı cephesi önüne sonradan taşlarla örülmüş bir su havuzu eklenmiştir. Doğu cephedeki taşlardan bazıları yerinden sökülmüş ve deposunun içine açılan küçük bir açıklık meydana gelmiştir. Üzeri betonla kaplanmış, bazı bölümlerde çimento esaslı siva uygulanmıştır.

Çizim 8: Soğulca Mevkii Çeşmesi – Plan- Kesit ve Görünüş

Fot. 22: Çeşmenin Yakın Fiziki Çevre İle İlişkisi (Güneydoğu Görünüşü)

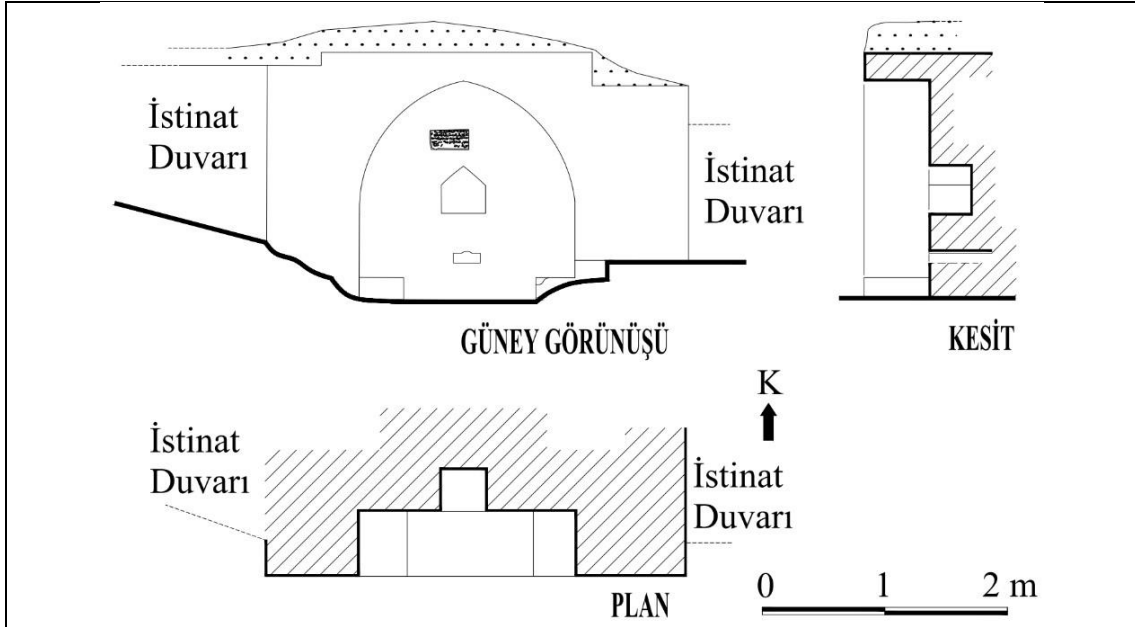

Fot. 23: Çeşme Nişi İçindeki Kitabe

Fot. 24: Soğulca Mevkii Çeşmesi – Güney Cephe

K12: Hörü Pınarı
Yeri: Yayladağı - Hisarcık Mahallesi
Tarihi: H. 1325 (M. 1907-1908)
Yaptıran: Kitabede, Kadı Ömer, Hacı Hüseyin ve Hacı Muhammed isimleri geçmekle birlikte çeşmenin yapımı ya da onarımı ile ilgileri belirlenememiştir.
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Yamaca konumlanmış, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Küttele: 119x343x271 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Güney cephede, e.175, y.224, d.52 cm. ölçülerinde sivri kemerli
Niş Donatıları: Yatık dikdörtgen çerçeve içinde, kabartma tekniğinde, beş satırlık kitabe, kırık kemerli tas nişi, lüle deliği, tekne ve sekiler
İnşa malzemesi: Moloz taş. Güney cephe: İnce Yonu taş kaplı
Açıklama: Mahalle merkezinde, Cami Önü Mevkii'nde, sokak kenarında yer alır. Tas nişinin üst bölümünde yer alan Osmanlıca kitabede "La ilahe illallah Kadı Ömer ... el kastal el mübarek el Hacı Hüseyin bin Hüseyin ve Hacı Muhammed bin Muhammed ve Muhammed Hüseyin... kesira... Gafur Allah lem velüd Allah sene 1325" ifadeleri okunmuştur. Doğu tarafında, eğrisi düzensiz kemerin kilit taşı, eksenden sola kaymıştır. Haznesine kök salmış bulunan bir ağaç nedeniyle taşları kısmen dağılmıştır.

Çizim 9: Hörü Pınarı – Plan-Kesit ve Görünüş

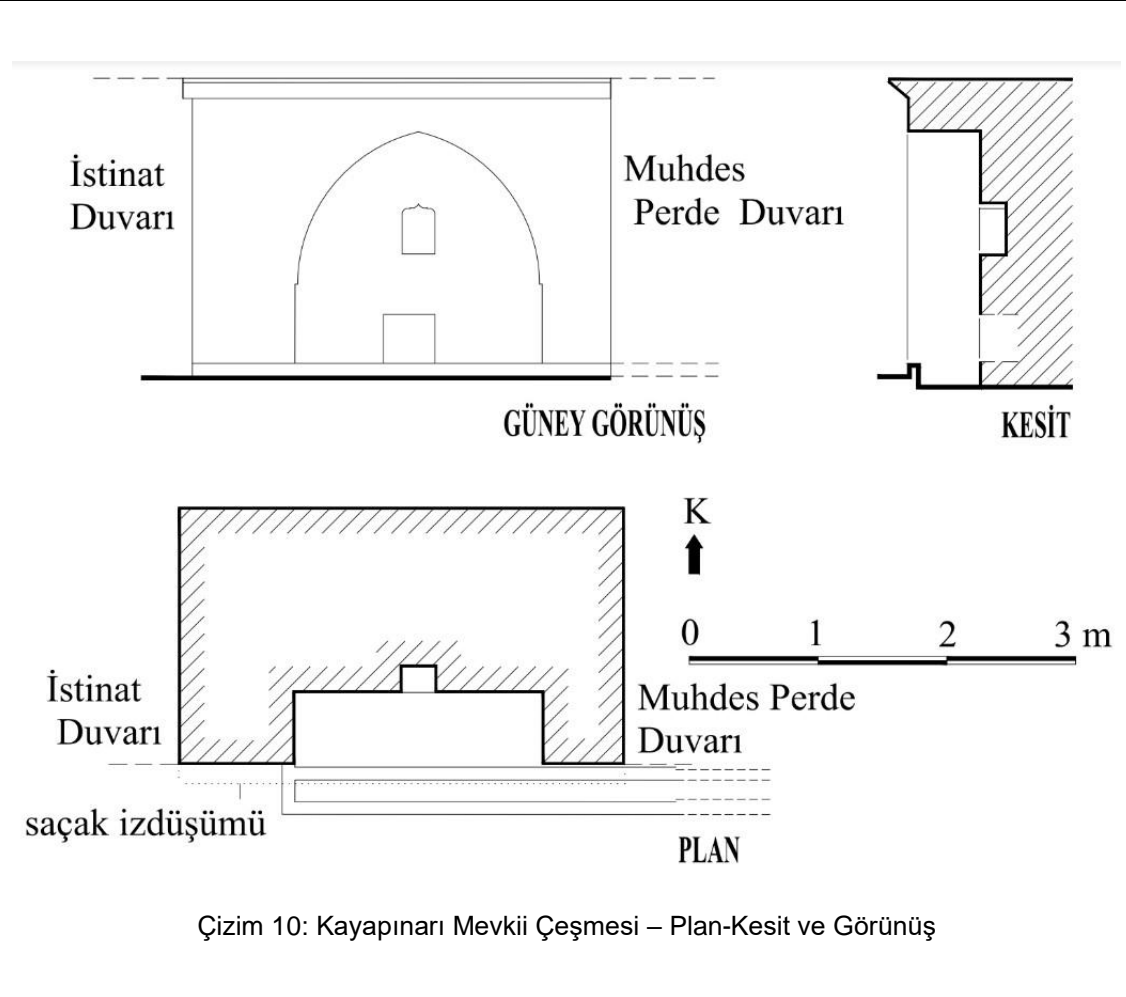

Fot. 25: Hörü Pınarı Güney Cephe

Fot. 26: Hörü Pınarı – Çeşme Nişi İçindeki Kitabe

K13: Kayapınarı Mevkii Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Hisarcık Mahallesi
Tarihi: 19. yy. sonu - 20. yy. başları
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konumlanmış, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütle: 200x325x253 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Güney cephede, e.192, y.180, d.56 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Kaş kemerli tas nişi, su teknesi. Seki yok.
İnşa Malzemesi: Moloz taş. Güney cephesi ince yonu taş kaplı.
Açıklama: Mahalle merkezinden Kayapınarı Mevkii'ne çıkan yolun kenarındadır. Ayna taşı yerinde değildir. Önüne sonradan eklendiği anlaşılan su teknesinin doğu ucu, küçük bir ark şeklinde çeşmenin yaslandığı istinat duvarı boyunca devam eder. Arka tarafında yol kotunda kalan düz damı, kesme taşlarla kaplanmıştır. Güney ve batı cephede, üstte düz, altta pahlı biçimde profil verilmiş olan taşlar saçak çıkıntısı oluştururlar. Saçak hizasında taşları birbirine bağlayan metal kenetlerin bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Akar durumdadır.

Çizim 10: Kayapınarı Mevkii Çeşmesi – Plan-Kesit ve Görünüş

Fot. 27: Kayapınarı Mevkii Çeşmesi Güney Cephe

Fot. 28: Çeşmenin Damındaki Taş Kaplamalar

K14: Şehit Mustafa Uyma Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Hisarcık Mahallesi
Tarihi: Belirlenemedi
Yaptıran: Mıstıkoğlu Yusuf?
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konumlanmış, kısmen istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütle: 141x370x325 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: e.148, y. 230, d. 38 cm. ölçülerinde, yuvarlak kemerli
Niş donatıları: Özgün donatılar belirlenememektedir
İnşa Malzemesi: Moloz taş+?+muhtes mermer kaplama
Açıklama: Mahalle merkezinden Kayapınarı Mevkii'ne çıkan sokağın kenarındadır. Özgün halinde kesme taş malzemededen yapılmış yuvarlak kemer nişli bir çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Sokak cephesindeki nişin eni 148, yüksekliği 230, derinliği 38 cm'dir. Günümüzde, dış yüzeyleri mermerle kaplanmıştır. Yan yüzündeki mermer kaplama üzerinde, "Mıstıkoğlu Yusuf 1946" yazmaktadır. Bunun çeşmeyi ilk yaptıran kişi ve yapıldığı tarihi bildirmesi mümkündür. Ön cephe üzerindeki kitabelerde "Şehit Mustafa Uyma Çeşmesi" ve "Bu çeşme Şehit anısına Yayladağı Kaymakamlığınca yaptırılmıştır 1999" yazısı okunmaktadır. Bu kitabe, çeşmenin mermer kaplandığı döneme ait olmalıdır.

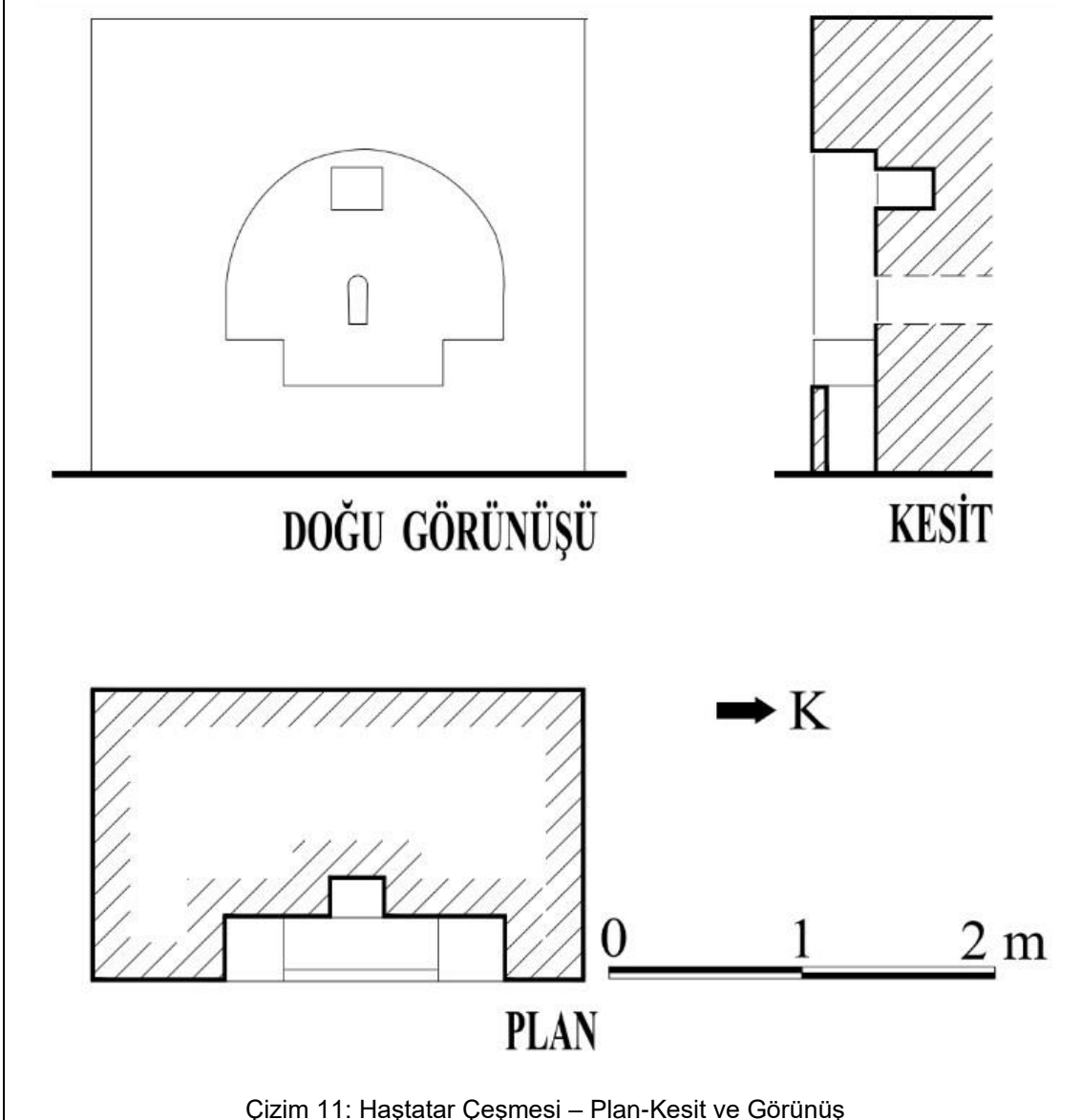
Fot.29: Şehit Mustafa Uyma Çeşmesi

K15: Küçükpınar Mevkii Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Arslanyazı Mahallesi (Kandun)
Tarihi: 20. yy. başları
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konumlanmış, istinat duvarına bağlı, tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütle: 68x295x247 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: e. 170, y.229, d. 20 cm. ölçülerinde, düz açıklıklı
Niş Donatıları: Lüle deliği, küçük bir su teknesi ve iki yanında kademeli sekiler
İnşa Malzemesi: Kesme Taş
Açıklama: Mevcut halinde, ön cepesinde kemersiz bir niş bulunmaktadır. Taşların derzleri çimento malzemeyle yapılmış veya desteklenmiştir. Özgün taş malzemesiyle yeniden inşa edilmiş olduğu izlenimi bırakmaktadır. Özgün niş kemeri yıkılmış olabilir. Üzeri betonla kapatılmış, yer yer bitki örtüsü ile sarılmıştır. Akar durumdadır.

Fot. 30: Küçükpınar Mevkii Çeşmesi

K16: Haştatar Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Arslanyazı Mahallesi (Kandun)
Tarihi: 19. yy. sonu - 20.yy. başı
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Yamaca konulanmış, tek yüzlü, yol üstü çeşmesi
Küttele: 152x255x226 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Doğu cephede, e.143, y.176, d.33 cm. ölçülerinde, basık sivri kemerli.
Niş Donatıları: Düz açıklıklı tas nişi, lüle deliği, su teknesi ve sekiler
İnşa Malzemesi: Niş kemeri ince yonu taştandır. Kütlesi kireç esaslı harçla sıvanmıştır.
Açıklama: Yerleşimin dışında, kuzeydoğu yönünde, Haştatar Mevkii'nde yer alır. Suyu taş oluktan akıtılmaktadır. Yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış, kireç esaslı harç ile sıvanmıştır.

Çizim 11: Haştatar Çeşmesi – Plan-Kesit ve Görünüş

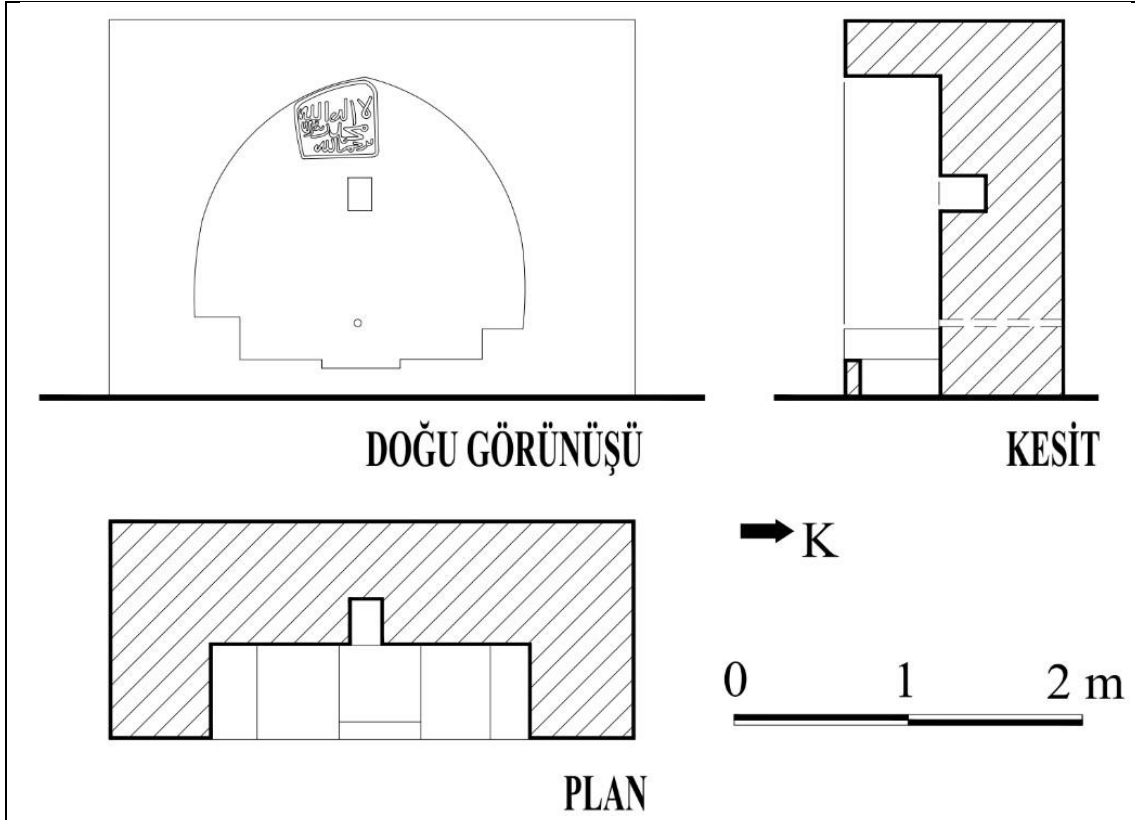

Fot. 31: Haştatar Çeşmesi – Doğu Cephe

K17: Aşağıpınar Mevkii Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Ayışığı Mahallesi (Şurmacık)
Tarihi: 19. yy. sonu – 20. yy. başı
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Köy içinde, haznesiz, tam bağımsız, tek yüzlü, meydan çeşmesi
Kütle: 125x301x250 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Doğu cephede, e.181, y.216, d.53 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Kitabe, düşey dikdörtgen tas nişi, lüle deliği, tekne, kademeli sekiler
İnşa Malzemesi: Moloz taş. Doğu ve güney cepheleri ince yonu taş kaplı
Açıklama: Aşağıpınar Mevkii'nde, mahalle meydanında, köy camii'nin yakınındadır. Tas nişinin üst kısmında, düzgün olmayan dörtgen çerçeve içinde, düzensiz yazılmış kitabede "La ilahe illallah Muhammeden Resulullah" yazar. Dar yüzü olan güney cephesinde, sonradan suyun akıtıldığı bir göz ve tas nişleri açılmıştır. Günümüzde akar durumda değildir.

Fot. 32: Aşağıpınar Mevkii Çeşmesi – Niş İçindeki Kitabe

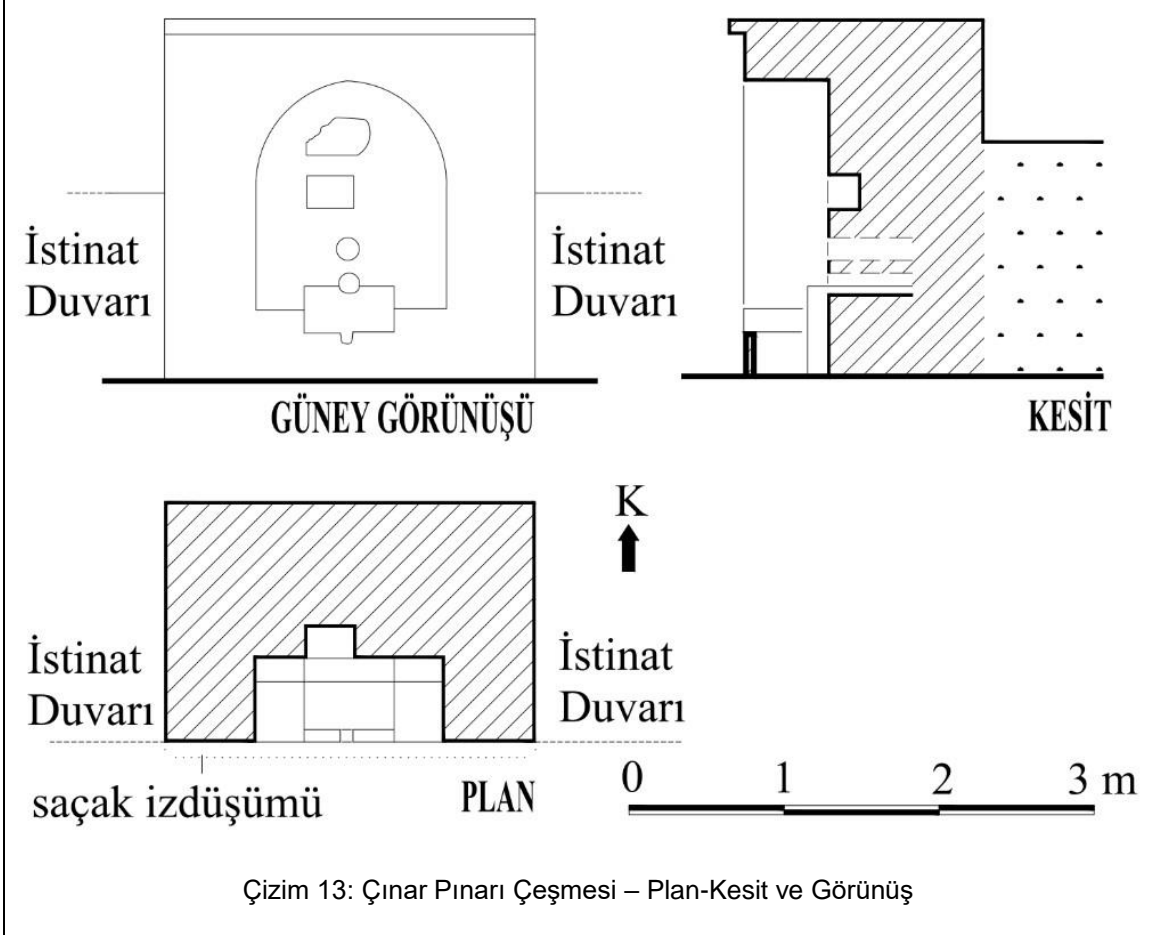

Çizim 12: Aşağıpınar Mevkii Çeşmesi – Plan-Kesit ve Görünüş

Fot. 33: Aşağıpınar Mevkii Çeşmesi Doğu Cephe

K18: Çınar Pınarı Çeşmesi
Yeri: Yayladağı - Ayışığı Mahallesi (Şurmacık)
Tarihi: 20. yy. başları
Yaptıran: Belli değil
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Yamaca konumlanmış, tek yüzlü, bahçe çeşmesi
Kütle: 154x239x231 cm./ dikdörtgen prizma, haznesiz
Niş: Güney cephede, e.120,y.186, d.53 cm. ölçülerinde, sivri kemer nişli
Niş Donatıları: Kitabe, tas nişi, iki geniş lüle deliği (alttakinden taş olukla su akıtılmakta), tekne, sekiler
İnşa Malzemesi: Moloz taş. Güney ve doğu cepheleri ince yonu taş kaplı.
Açıklama: Yerleşimin dışında, Cinlerpınarı Mevkii'nde, bahçeler içinde yer alır. Tas nişinin üst kısmındaki kısmen kırık, dört satırlık kitabe tahribat nedeniyle okunamamıştır. Ana (güney) cephe, ensiz, düz alınlı bir saçakla tamamlanmıştır. Cephesinde yer yer çimento esaslı harçla müdahale edilmiştir. Akar durumdadır.

Çizim 13: Çınar Pınarı Çeşmesi – Plan-Kesit ve Görünüş

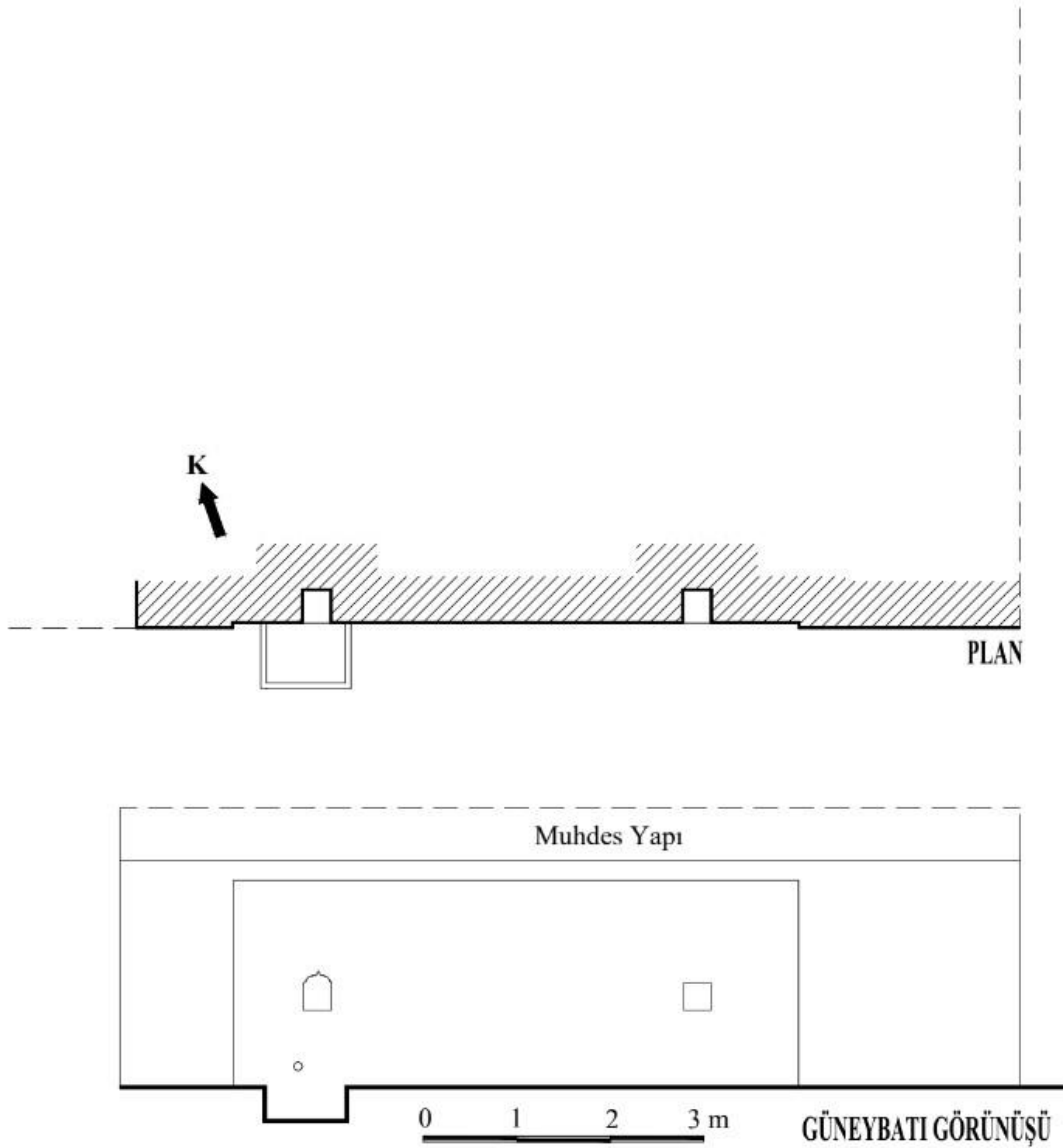
Fot. 34: Çınar Pınarı Çeşmesi

Fot. 35: Çınar Pınarı Çeşmesi – Niş İçindeki Kitabe

K19: Sungur Mahallesi Su Tesisi
Yeri: Yayladağı - Sungur Mahallesi (Sunkur)
Tarihi: Belirlenemedi
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Köy içinde, tek yüzü çeşme?
Kütile: Belirlenemedi
Niş: Özgünlüğü belirlenemeyen duvar yüzeyinden hafif içerde kalan 604x277 cm. ölçülerinde, yatay dikdörtgen cephelidir. Ayrı bir niş açıklığı bulunmamaktadır.
Donatılar: Kitabe, biri dilimli taş kemerli, diğeri düz açıklıklı iki tas nişi?, lüle deliği (muhtes olabilir)
İnşa Malzemesi: İnce yonu taş kaplı

Açıklama: Mahalle meydanında, yol kenarında konumlanmış, sadece güney duvarı görülebilen su tesisi, doğusunda ve batısında uzanan bir duvara bitişik konumdadır. Mevcut tas nişleri ve lüle deliği nedeniyle bir su tesisiyle bağlantılı olduğu, “çeşme” olarak değerlendirilebileceği kanaatine varılmıştır. Güney cephesinde, biri taş kemerle sonlanan, diğeri düz, iki niş açıklığı bulunmaktadır. Cephenin üst kısmındaki beş satırlık kitabe, tahribat ve üzerindeki boya tabakaları nedeniyle okunamamıştır¹⁸. Üzerine kat çıkmış muhdes bir yapıya bağlı durumdadır. Yapının içine girilemediğinden mimari özellikleri, iki yanında devam eden duvarlar ve gerisinde bulunduğu anlaşılan mekânla bağlantısı tespit edilememiştir. Kuzeydoğusunda, yol üzerinde bir de su kuyusu bulunmaktadır.

Çizim 14: Sungur Mahallesi Su Tesisi – Plan ve Güneybatı Görünüşü

¹⁸ Uzman restoratörlere danışarak basit müdahale ile kitabe üzerindeki boya tabakası temizlenmeye çalışılmış yeterli sonuç alınamamıştır. Zarar vermemek için müdahaleden vazgeçilmiştir.

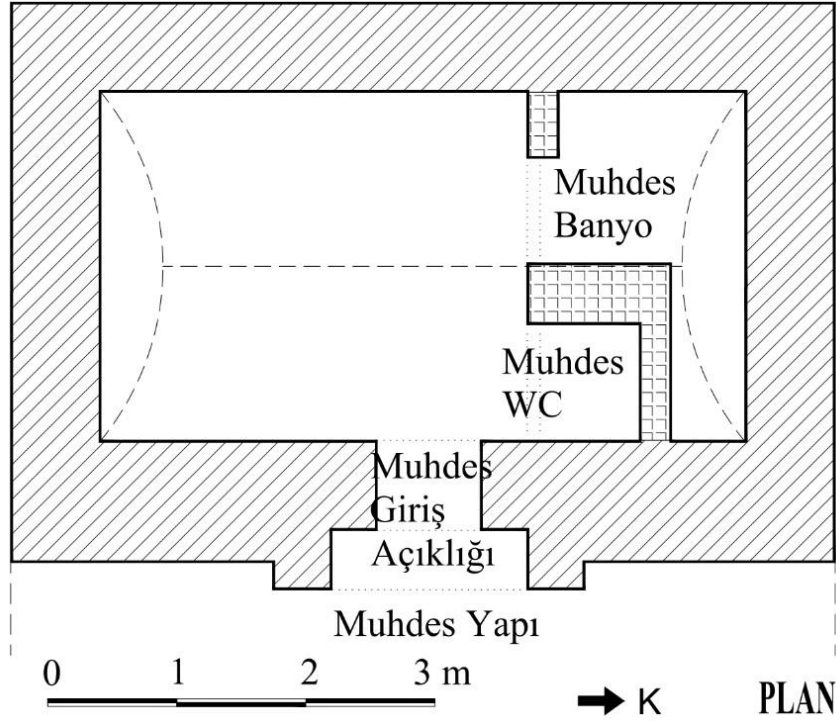
Fot. 36: Sungur Mahallesi Su Tesisi - Güneybatı Cephe

Fot. 37: Sungur Mahallesi Su Tesisi
Kaş kemerli tas nişi

Fot. 38: Sungur Mahallesi Su Tesisi - Kitabe

K20: Hacı Cav Cav Çeşmesi
Yeri: Yayladağı İlçesi
Tarihi: -
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yok
Tipi: Tek yüzlü, köy içi çeşmesi
Kütle: 270x500x235 cm. ölçülerinde, dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülü hazneye sahip
Niş: Doğu cephede, e. 150, y. 170, d. 22 cm. olan yuvarlak kemerli
Niş Donatıları: Niş içinde açılan muhdes kapıdan dolayı yok edilmişlerdir.
İnşa Malzemesi: Taş (Sivanmış ve boyanmış durumdaki çeşmenin haznesi içinde kaba yonu ve moloz taşlar izlenebilmektedir)

Açıklama: 500 x 270 cm. ölçülerinde, dikdörtgen planlı, çeşmenin su haznesi beşik tonozla örtülmüştür. Doğu cephesinde, yüksekliği 170, eni 150, derinliği ise 22 cm. olan yuvarlak kemerli niş bulunmaktadır. Kemerin üzerine oturduğu dörtgen kesitli ayaklar cepheden taşkındır. Niş içinden, su haznesine muhdes bir kapı açılan çeşme, çevresinde ve üzerinde inşa edilen betonarme binanın içinde kalmıştır. Günümüzde bu yapıya dâhil bir mekân olarak kullanılmaktadır.

Çizim 15: Hacı Cav Cav Çeşmesi - Plan

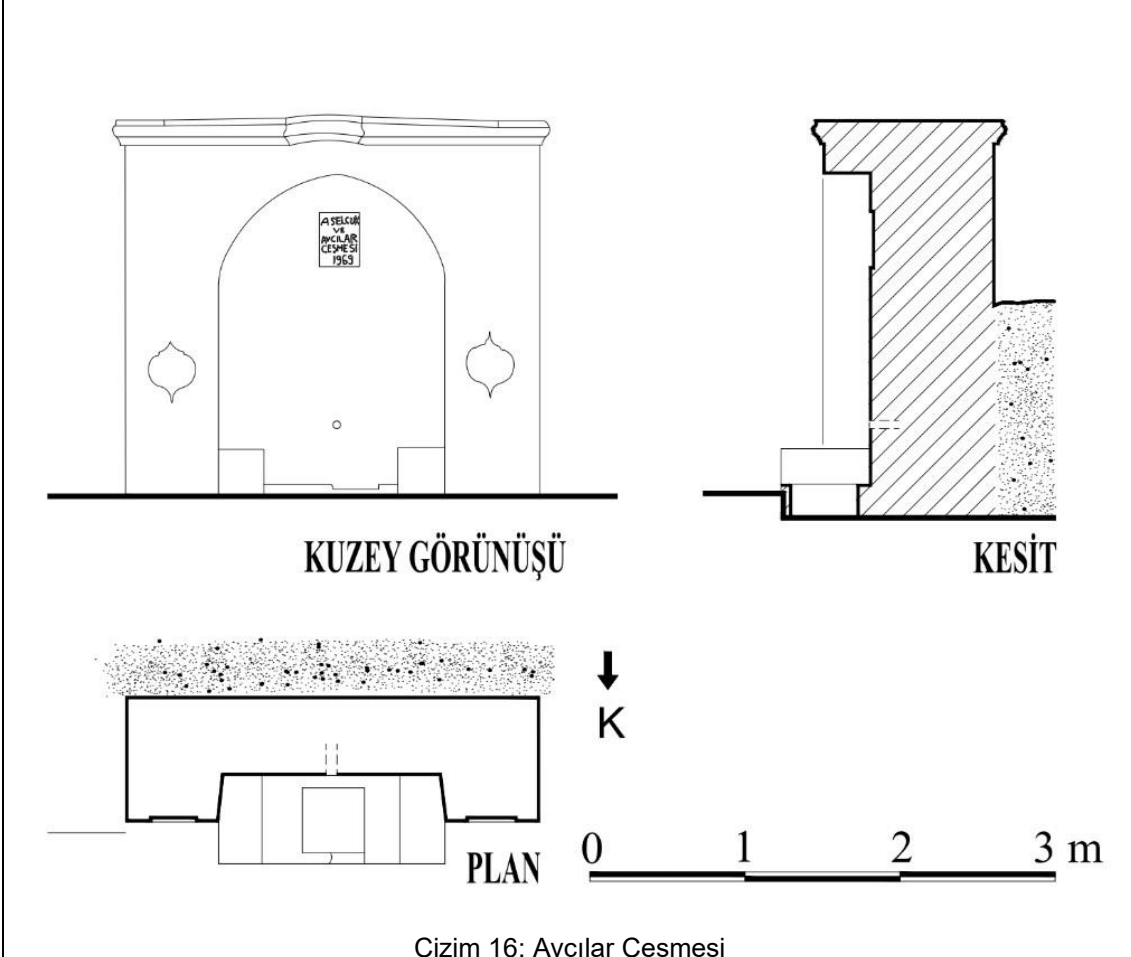

Fot. 39: Muhdes Yapı İçinde Kalmış Bulunan Çeşme Nişi

Fot. 40: Çeşme Haznesinin Tonz Örtüsü

K21: Avcılar Çeşmesi
Yeri: Yayladağı İlçesi
Tarihi: 20. yy. başları
Yaptıran: Bilinmiyor
Kitabesi: Yeni kitabe mevcut
Tipi: Tek yüzlü, mahalle çeşmesi
Kütle: 81x266x258 cm./ dikdörtgen prizma, haznesiz
Niş: Kuzey cephede, e.145, y.223, d.30 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Latin harfli muhdes Türkçe kitabe, lüle deliği. Tekne ve iki yanında niş derinliğinden taşan sekiler betondandır.
İnşa Malzemesi: İnce yonu taş kaplı ve boyanmış.
Açıklama: Tek yüzlü, sivri kemer nişli çeşme, günümüzde Yayladağı ilçesi girişindeki bir piknik alanı içerisinde bulunmaktadır. Özgün durumda Yayladağı yerleşim alanı içinde, Atatürk Caddesi ile Fevzi Çakmak Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunduğu ve sonradan sökülerek bugünkü yerine getirildiği öğrenilmiştir. Niş içerisinde, üstte Latin harfleri ile yazılmış yeni kitabede "A. Selçuk ve Avcılar Çeşmesi 1969" yazısı okunmaktadır. Bu, çeşmenin piknik alanına getirildiği tarih olmalıdır. Taş nişi bulunmamaktadır. Çeşmenin üst bölümü çepeçevre, dışa taşkın, kademeli olarak profilendirilmiş silmelerle hareketlendirilmiştir. Kesme taş kaplıdır. Mevcut su teknesi ve sekiler sonradan betondan yapılmıştır.
Süsleme Özellikleri: Çeşmede sivri kemerli nişin her iki yanında şemse şeklinde birer yüzeyssel nişe yer verilmiştir.

Çizim 16: Avcılar Çeşmesi

Fot. 41: Avcılar Çeşmesi

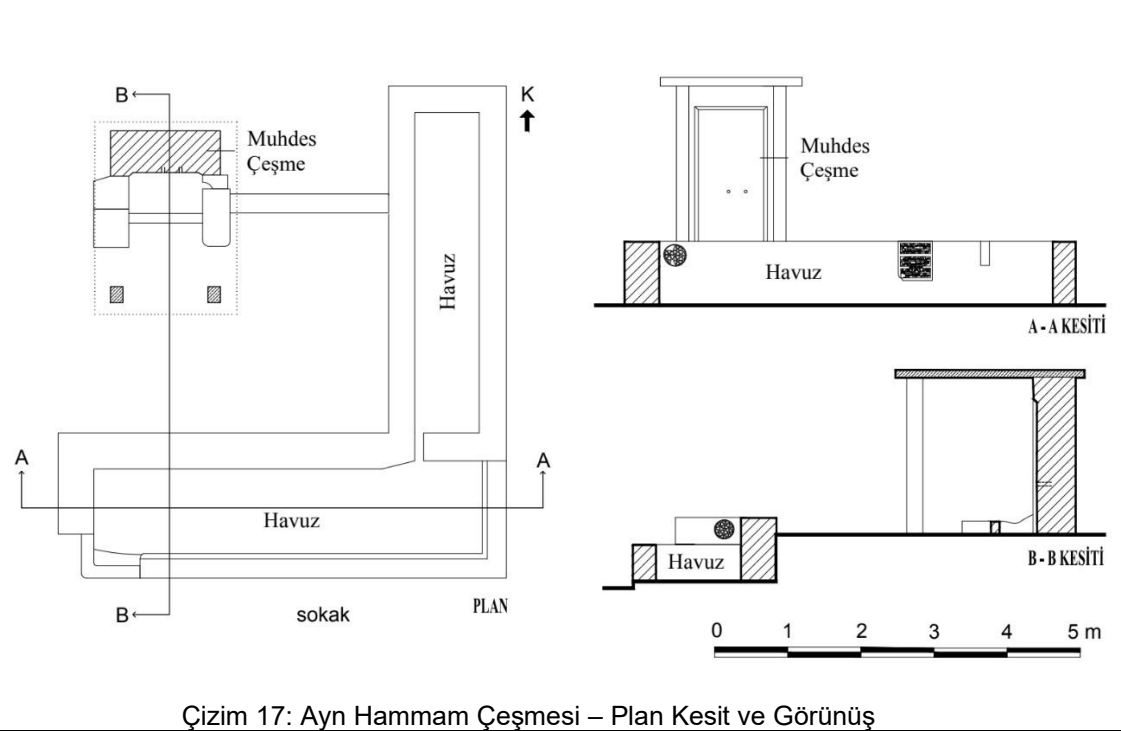
K22: Ayn Hammam Çeşmesi
Yeri: Altınözü - Yolağzı Mahallesi (Mıkabros)
Tarihi: Köy halkının beyanına göre tespit edilen kitabe, özgün çeşmeye ait kabul edilirse: "H.993 Zilkade; M. 1585 Ekim-Kasım"
Yaptıran: Belli değil
Kitabesi: Mevcut?
Tipi: Köy içinde, tek yüzlü, meydan çeşmesi
Kütle: Özgün çeşmenin nitelikleri belirlenememiştir.
Niş: Bilinmiyor
Niş Donatıları: Bilinmiyor (Tespit edilen kitabe ve bezemeli taşların niş içinde olması muhtemeldir)
İnşa Malzemesi: Kesme taş
Açıklama: Günümüzde, mahalle merkezinde, doğu-batı doğrultusunda, 62x153 cm. ölçülerinde dikdörtgen yatay kesit üzerinde 212 cm. yükselen, dikdörtgen prizmatik gövdeli, kesme taştan örülmüş bir çeşme yapısı mevcuttur. Alt kısmında iki adet lüle deliğinin korunduğu güney cephesinde, üstte ve iki yanda, dış sıradaki taşlar içe doğru 45 derece açı ile pahlanmış, iç kısmı, yüksekliği 183, eni 100, derinliği ise 05 cm olan geniş bir niş şeklini almıştır. İki yan sıradaki taşlarının güneye doğru uzatıldığı tekne kısmı daha eski bir tarihe işaret ederken mevcut çeşme gövdesindeki taşların yontulma biçimi en erken 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonrayı gösterir. Bu çeşme yapısının 3 m. güneyinde, doğu batı doğrultusunda 452 cm., aksi yönde 159 cm. ölçülerinde, dikdörtgen planlı, kesme taşlarla örülmüş bir havuz ile buna doğusundan bağlanan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan, 128x404 cm. ölçülerinde ve daha yüksek kotta, benzer nitelikte ikinci bir havuz yer alır. Çeşmenin bulunduğu yerden suyun önce yüksek kottaki havuza oradan da alçak kottaki diğer havuza aktarıldığı anlaşılmaktadır. Alçak kottaki havuzun kuzey duvarının doğu kenarında, 37x43 cm. ölçülerinde, çerçeve içine alınmış yedi satırlık mermer kitabe yer alır. Kitabede şu ifadeler yer verilmiştir:

“Ellezî enşâ hazâ'l-mekân 'aleyhi
Rahmetü ve'l-ğufrân bi-hakki Muhammed
Seyyid Veled-i Adnân el-fakîr emir
Korkmâs ibn-i emir-i hac Abd-
El-Kâdir fî şehri Zi'l-ka'de
Min şehri sene selâse tis'in ve tis'a mie”

Kitabenin çevirisi: “Bu yeri Emir-i hac Abdulkadir'in oğlu Emir Korkmas 993 senesi Zilkade ayında inşa etti. Hz. Peygamberin hakkı için Allah ona rahmet etsin ve onu affetsin”. Kitabedeki “veled-i Adnan” ibaresi, Adnan soyundan gelen Hz. Muhammed'i, “el fakir” ifadesi Emir Korkmas'ı niteliyor olmalıdır. Herhalde “Seyyid” ibaresi de “Veled-i Adnan” ile yan yana getirilerek, Emir Korkmas'ın Peygamber soyundan geldiğine işaret edilmek istenmiştir¹⁹.

Kitabe “H.993 zilkade; M. 1585 Ekim-Kasım” tarihini vermektedir. Köy halkı tarafından, eski çeşmenin taşlarının kendileri tarafından 1940'larda yeniden örüldüğü, havuzların da bu sırada yapıldığı, çeşmeye ait olan kitabe ve bezemelerin de bu esnada havuz kısmına yerleştirildiği belirtilmiştir. Havuzları oluşturan taşların ölçü ve dokuları bunların devşirme olarak kullanıldığını ve eski çeşmeye ait olabileceklerini göstermektedir. Havuzların ise hayvanların su içmesi için yapıldığı, daha sonraları kadınların burayı çamaşır ve yün yıkamak için kullandıkları ifade edilmiştir.

Süsleme Özellikleri: Çeşme önündeki havuzun üst batı kenarı ile kuzey üst kenarındaki taşlar üzerinde çizgi kazıma birer dairesel çerçeve içinde geometrik bezemelere yer verilmiştir. Çerçeveler içindeki süslemeler oyma-kabartma tekniğinde işlenmiş ve üçgenlerden gelişen geometrik bir bezeme örgesi oluşturmaktadır.

Çizim 17: Ayn Hammam Çeşmesi – Plan Kesit ve Görünüş

¹⁹ Kitabenin çevirisi Prof. Dr. Ahmet Ali Bayhan tarafından, Türkçe anlamı ve değinilen yorumlar Dr. Arş. Gör. Mehmet Yusuf Çelik tarafından yapılmıştır. Kendilerine teşekkürü borç biliriz.

Fot. 42: Ayn Hammam eşmesi - Muhdes eşme ve Havuzlar

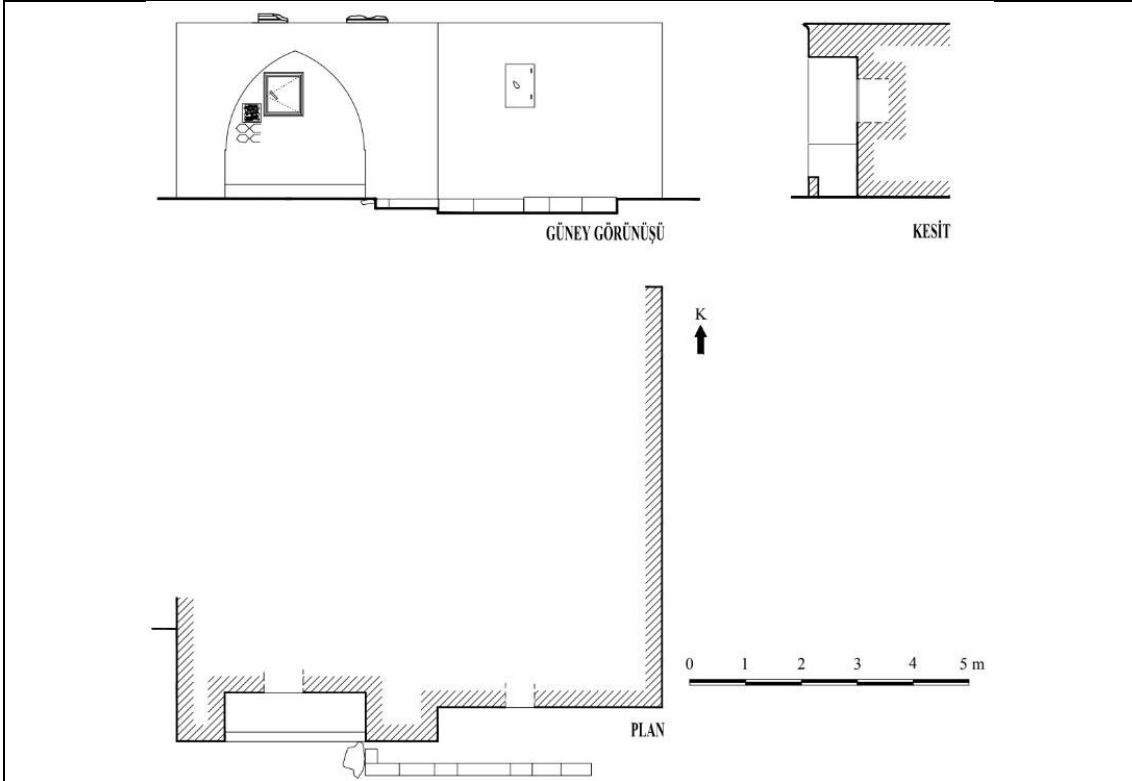

Fot. 43: Havuz Duvarı İçine Yerleştirilmiş Kitabe

Fot. 44: Havuz Duvarı İçine Yerleştirilmiş Bezemeli Taşlar

K23: Yunushanı Mahalle Çeşmesi
Yeri: Altınözü - Yunushanı Mahallesi (Mushana)
Tarihi: 1944'te yenilenmiş
Yaptıran: ...Numan ve Aişe?
Kitabesi: Mevcut
Tipi: Yamaca konumlanmış, tek yüzlü, köy içi, meydan çeşmesi
Kütle: 754x868x313 cm./ dikdörtgen prizma
Niş: Güney cephede, e. 338, y. 250, d. 86 cm. ölçülerinde, sivri kemerli
Niş Donatıları: Hazne penceresi haline getirilmiş dörtgen cepheli tas nişi, 2 adet lüle deliği, tekne. Seki yok.
İnşa Malzemesi: İnce yonu taş kaplama
<p>Açıklama: Mahalle merkezinde, camiye yakın konumdaki çeşme, yol kenarında, kuzeydeki bir yamaca yaslanır durumdadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşme, doğudaki, kuzeye doğru daha geride bulunan, dikdörtgen prizmatik iki ayrı kütlede oluşur. Batıdaki kütle 468 cm. uzunluğunda, 258 cm derinliğinde, 305 cm. yüksekliğinde bir çeşme yapısıdır. Güney cephesinde eni 338, yüksekliği 250, derinliği ise 86 cm olan sivri kemerli niş bulunur. Niş içinde, sol kenarda, kemer üzengi hizasının biraz üzerinde, ilki tam kenarda, diğeri ona göre yarım taş sırası doğuya kaymış konumda iki ayrı kitabe yer alır. Kare biçimli birinci kitabe, her biri ikişer satırdan oluşan, düşeyde sıralanmış üç kartuş halinde düzenlenmiştir. Kitabede şu ifadeler yer verilmiştir:</p> <p>“Ceddede Haza'l-bina-i li-vechi'l-lâh Cum'a ve Hayrîye Numân Fî Muharrem sene 1364”</p> <p>Çevirisi: “Bu yapıyı Allah rızası için Cuma ve Hayriye Numan 1364 senesi Muharrem'inde yeniledi”.</p> <p>Dikdörtgen biçimli ikinci kitabe, yatay ve düşeyde, ikişerden toplam dört adet kartuş halinde düzenlenmiştir. Kartuşlardan birinde;</p> <p>“(Sahibu) el-hayr Allah Teâlâ”</p> <p>Bir diğer kartuşta;</p> <p>“..... ..... Numân Ve Âişe fî Sene ....” ifadeleri okunabilmiştir.</p> <p>Birinci kitabenin alt satırındaki “fî Muharrem 1364” ibaresi Miladi 1944 yılına karşılık gelmektedir. İkinci kitabedeki tahribat yoğun olduğundan alt satırda gözlenen sene ibaresinin üzerinde rakamların istif edildiği kanaatine varılmış ancak okunamamıştır. İkinci kitabe daha eski olsa gerektir ve çeşmenin ilk inşasına ait olmalıdır.</p> <p>Niş içinde, alt kısımda iki adet lüle deliği oluğu anlaşılmaktadır. Bu bölüm çimento esaslı harçla kaplanmış durumdadır. Nişin orta kısmında, muhtemel tas nişi yeri sac kapakla kapatılmıştır. Tekne, niş açıklığı içinde boydan boya uzanır.</p> <p>Kesme taştan inşa edilmiş yalın çeşmenin güney cephesi, üstte, silmeli saçakla sonlanır. Saçak büyük ölçüde tahrip olmuştur. Üslup olarak Osmanlı dönemini yansıtan çeşmenin 19. yüzyılda inşa edildiği, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde yenilendiği düşünülmektedir. Doğuda, çimento esaslı harçla sıvanmış ikinci kütlede, dökülen harç tabakası altında, kaba yonu taşlar izlenebilmektedir. Bu kütle, çeşmeye bağlı bir su deposu olmalıdır.</p>

Çizim 18: Yunushanı Mahalle eşmesi Plan-Kesit ve Görünüş

Fot. 45 Yunushanı Mahalle eşmesi Güney Cephe

Fot. 46: Yunushanı Mahalle Çeşmesi – Niş İçindeki Kitabeler

K24: Keskincik Mahalle Çeşmesi
Yeri: Altınözü - Keskincik Mahallesi (Kişkinid)
Tarihi: -
Yaptıran: Belli değil
Kitabesi: Yok
Tipi: Köy içinde, tam bağımsız, meydan çeşmesi
Kütlevi: Belirlenemiyor. Sadece 45 x 282 cm. duvar kalıntısı mevcut
Niş: Belirlenemiyor
Niş Donatıları: Belirlenemiyor
İnşa Malzemesi: Kaba yonu ve moloz taş
Açıklama: Mahalle merkezinde bulunan çeşme yapısı yıkılmış ve birkaç taş sırasından oluşan duvar izi günümüze ulaşmıştır. Kalan izler mimari tanımlamasını mümkün kılmamakta, kaba yonu ve moloz taşlardan örüldüğü anlaşılmaktadır.
Fot. 47: Keskincik Mahalle Çeşmesi Yıkılmış Bulunan Çeşmeden Geriye Kalan Duvar Parçası

4. Değerlendirme ve Sonuç

4.1. Çeşmelerin İsimlendirilmesi:

İnceleme yapılan köylerde çeşmeler, buldukları mevkiin, yaptıran veya onaran kişinin adı ile anılmaktadır. Çeşme kelimesinin karşılığı olarak çoğunlukla “pınar” kullanılmakta, hatta buradaki doğal kaynaklar mevkie adını vermektedir. İki örnekte (K6 ve 22) “ayn” (*Arapçada: göz*) kullanılmış, K5 güney çeşmenin kitabesinde “kastal” ibaresine yer verilmiştir. K1 ise hayrat olarak ifade edilmiştir.

4.2. Konumları Ve Yakın Fiziki Çevreleri İle İlişkileri (Tablo 1):

Kuseyr Yaylasında incelenen 24 çeşmeden K,5,6,7,8,9,12,13,14,15,17,19,20,21,22,23 ve 24 iskân alanları içinde²⁰ bulunmaktadır. Bunlardan K5,7,8,17,19,22,23,24 köyün meydanında konumlanmıştır. K17 ve K24, meydanın merkezinde ve tamamen bağımsız kütleler halindedir²¹. K5 ve K7, meydana düşük kotta, çukur çeşmelerdir. Çamaşır yıkama işlevi ile de bağlantılı, kendilerine özgü bir alanda, istinat duvarlarına bağlı olarak yapılmışlardır. Diğer dört çeşme, meydanın bir kenarında bulunmaktadır. K22, tam bağımsız, K8 ve K23 yamaca konumludur. K19, meydan kenarında olmakla birlikte muhdes yapı duvarı içinde kaldığından kütleli özellikleri saptanamamıştır.

Meydanla ilişkili olmayan köy içi çeşmeleri sokak kenarlarında bulunur. Yayladağı ilçe merkezindeki K20, muhdes yapıyla çevrelenmiş, K21 taşınmıştır. Özgün konumunda bulunanların tamamı yamaca konumlanmış, kısmen ya da tamamen istinat duvarları ile desteklenmişlerdir. Mahalle sakinlerinin gündelik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bu çeşmelerden K6,8,9,13,14,15,19,22 halen kullanılmaktadır.

İskân alanları dışında, çeşitli ürünlerin ekildiği bahçeler içerisinde konumlanan 4 çeşme tespit edilmiştir (K1,2,3,18). Yamaca konumlanmış bu çeşmelerin çoğu günümüzde yoğun bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Bahçe tarımıyla uğraşan kişiler ile taşıma ya da otlatmak için götürülen hayvanların ihtiyaçlarını gidermek için yapılan bu çeşmelerin sulama amacı ile de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan (K1) dışındakiler halen akar durumdadır ve işlevini sürdürmektedir.

İskân alanları dışında, gerek köyler arasında, gerekse idari merkezlerle bağlantıyı sağlayan yol güzergâhları üzerinde, 4 çeşme (yol üstü çeşmesi) tespit edilmiştir

---

²⁰ Günümüzde Hatay köylerinin mahalle statüsünde olması, mahallelerin idari sınırlarının iskân alanı dışındaki ekili alanları da kapsaması nedeniyle alışlageldiği gibi “mahalle çeşmesi” ya da mahalle içinde demek yerine konum bilgisini daha açıklayıcı verdiğini düşündüğümüz “iskân alanı içinde” ifadesini kullandık.

²¹ Genel kabul gören çeşme tipolojisinde, “meydan çeşmesi” ve “bağımsız çeşme” terimleri kullanılmaktadır. “Meydan çeşmesi” denildiğinde, genellikle meydanın merkezi bir noktasında, bağımsız bir kütle halinde ve çoğunlukla çok yüzlü (cepheli) çeşmeler akla gelmektedir (Bk. Eyice, 1993, s.280-282; Karademir, 2019, s.14). Konum ve kütle özelliklerini bir arada yansıtan/algı oluşturan bir özelliktedir. Kırsal yerleşimlerin dokusal özelliklerinin de gereği olarak meydan kavramı kentlerden bir ölçüde farklıdır. İnceleme yaptığımız köylerde, meydan, yapılaşmanın seyreltiği, sokak düzeninin dışına çıkan, halkın belli ortak etkinliklerde bir araya toplanmasına imkân veren açıklik bir alandır. Çoğunlukla köyün girişinde ve /veya cami, kahvehane gibi yapılarla çevrelenmiştir. Kuseyr Yaylası köylerinin meydanlık yerlerinde bulunan çeşmelerden sadece ikisi nispeten merkezi konumdadır. Diğerleri meydanın veya fiziki olarak tam da tanımlı olmayan meydanla birleşen sokak kenarında bulunmakta hatta eğimli arazi yapısından dolayı yamaca konumlanmış durumdadırlar. Bu nedenle bunları “meydan çeşmesi” terimiyle topyekûn ifade etmek yerine meydana konumlarını belirtmeyi tercih ettik. “Bağımsız çeşme” terimi ise bir yapı ya da avlu duvarına bağlı olmayan çeşmeler için kullanılmaktadır (Bk. Ödekan, 1992, s. 294; Denктаş, 2000, s.195; Karademir, 2019, s.269-270; Ekmekçi, 2015, s. 1073-1074). Ancak burada, kütleli yamaca konumlanmış ve/veya istinat duvarları ile birleşmiş çeşmeler karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan bütün kütleli ve cepheleri ile algılanabilen ve etrafında gezilebilen çeşmeler de vardır. Anlam ve algı karmaşasına yol açmamak için bağımlı ve bağımsız çeşme terimlerini de kullanmaktan kaçındık. İkinci şık için tam bağımsız diye vurgulama gereği duyduk.

(K4,10,11,16)²². Ziyaretin yanı sıra idari ve ticari amaçlarla seyahat eden yolcuların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bu çeşmeler, hayvan otlatılan alanlara da yakındır²³. Tamamı yamaca konumlanmış, istinat duvarları ile desteklenmişlerdir. K11 dışında hepsi akar durumdadır ve kullanılmaktadır.

4.3. Kütle Ve Biçim Özellikleri (Tablo 2) :

Durumu belirsiz olan K19 ve K24 hariç bütün çeşmeler dikdörtgen prizma biçiminde kütlelerden ibarettir ve tek yüzlüdür. Bunlardan K2,3,8,10,11,12,13,14,16,20,23 haznelidir. K6'nın arkasındaki kısmen taş ile örülmüş mağara, bu çeşmenin haznesi olarak değerlendirilmiş olmalıdır. K7ve K5 çeşme grubunun batı kolundaki çeşmeler, dikdörtgen prizmatik kütlelerden oluşmakla birlikte bağlı buldukları istinat duvarlarından tam olarak ayrılmazlar. K5 grubu ile K7'nin de hazneli olma ihtimali vardır. K1 ve K9'un durumları, bitki örtüsünden dolayı belirlenememiştir. K4,15,17,18,21,22 haznesiz çeşmelerdir. Su haznesi içine girilebilen tek çeşme K20'dir ve beşik tonoz döşemelidir. Mevcut durumları ile düz damlı olan çeşmelerden K6, 8,9,13,18,21,23'te profilli veya düz saçaklar bulunmaktadır. Ancak günümüze ulaşan saçaklar veya kalıntılara bakarak düz damın geleneksel olarak uygulandığı söylenebilir. K13'ün damını örten özgün kesme taş kaplamalar bu açıdan önemli bir örnek oluşturmaktadır.

K5 çeşme grubunun güney kolundaki iki çeşmeden doğuda olanı, olağanın dışındaki küçük boyutları ile dikkat çekmektedir. Akar durumda olmayan muhdes borunun konumu da özgün bir lüle deliği olmadığını düşündürmektedir. Yüksekliğinin ve genişliğinin aksine, eni ve niş derinliği yanındakinden fazla olan bu yapının çeşme olarak tasarlanmadığı kanaatindeyiz. Çamaşır yıkama alanı olarak da değerlendirildiği belirtilen bu yerde, bu kütle, belki de üzerinde çamaşır tokaçlamak, altına da kazan vb. koymak için kullanılıyordu.

Platoda, kütleli özellikleri belirlenebilen çeşmelerin tamamı tek yüzlüdür. Bunlardan K4, nişsizdir. Ancak incelenen diğer örneklerin aksine bağlı olduğu istinat duvarı yüzeyinden içerde kalması, korunagelmüş yüzeyin aslında bir duvarı ve kemeri yıkılmış bir niş içi duvarı olduğunu düşündürmektedir. K14 ve 20'nin nişleri yuvarlak kemerli, 3'ün ve K5'in batıdaki ikiz çeşme nişleri basık kemerli, diğerleri sivri kemerlidir. Müdahale görmüş bulunan K15 ve 20'nin niş açıklıkları düzdür. K15'in de kemerinin yıkılmış olma ihtimali vardır.

4.3.1. Niş donatıları:

4.3.1.1.Kitabeler:

K1,5,7,8,10,12,17,18,19,22,23, kitabeleri ile günümüze ulaşmışlardır. Kitabeler genellikle tas nişinin üzerindedir. Farklı olarak K23'teki iki kitabe tas nişinin sol yanında, K10'un 4 kitabesinden her biri tas nişinin dört bir tarafındadır. K5 batı-ikiz çeşmelerin kitabesi kemerler arasındadır. Kitabelerin her zaman eksende olmasına özen gösterilmemiş, süregelen taş örgüsü üzerinde uygun bir taşla işlenmişlerdir. K22, yakın

²² İskân alanları dışındaki çeşmeler için "menzil çeşmesi" terimi kullanılmaktadır (bk. Eyice, s. 278). Ancak incelediğimiz örnekler ana güzergâhlar üzerinde değildir ve ticaret kervanlarının dinlendiği ve konakladığı "menzil" noktalarında bulunup bulunmadığı konusu araştırılmaya muhtaçtır. Bir kısmının ana güzergâhlara bağlanan tali yollar üzerinde olması mümkündür. Diğer yandan burada ve başka yerlerde sadece köyler ya da ilişkili idari bir merkez arasında bağlantıyı sağlayan yollar üzerinde de çeşmeler bulunması mümkündür. Bu nedenle örneklerimizi "yol üstü çeşmeleri" olarak sınıflandırmayı tercih ettik.

²³ Yayla sınırları içinde, yol güzergâhları üzerinde tespit edilen iki adet namazgâhlı çeşme özellikleri nedeniyle ayrı bir makalede ele alınacaktır.

dönemde yenilenmiş, özgün çeşmeye ait olduğu ileri sürülen kitabe, muhdes havuz bölümlerinden birine yerleştirilmiştir. Çoğunluğu tahrip olmuş kitabelerden okunabilenlerde tarih, dua, isim, kelime-i tevhid ve maşallah ibarelerine yer verilmiştir.

4.3.1.2. Tas nişleri:

K1,3,4,8,9,10,16,17,18,19'un tas nişleri düz açıklıklıdır. (K5,11,13,19'unkiler kaş kemerli, K12'ninki kırık kemerli, K7'ninki at nalı kemerlidir. K2, 6, 14, 15, 21, 22, 23, 24'ün tas nişi bulunmamaktadır. Kaş kemerler yörenin geleneksel mimarisinde tepe penceresi ve cephe nişlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Atnalı kemere ise 20. yüzyılın ikinci çeyreğine ait yapılarda sınırlı sayıda rastlanır.

4.3.1.3. Lüleler:

Çeşmelerin özgün lüleleri mevcut değildir. Lüle deliklerinin çoğundan muhdes borular uzanmaktadır. K.9,10, 16 ve 18'de taş oluklarla su akıtılmıştır. Birçok çeşmede, alt seviyede, özgün delikle aynı ekseninde veya farklı bir yerden ikinci bir delikle su akıtılması sağlanmıştır. Bu da zamanla ana kaynaktan gelen suyun azalması ya da su sistemine gerekli bakımın yapılmamasından kaynaklanmış olmalıdır.

4.3.1.4. Su tekneleri:

Su teknelerinin birçoğu günümüze özgün yapısı ile ulaşmıştır. K3,4,8,9,11,15,16,17,18,22'nin özgün taş tekneleri günümüze kadar korunmuştur. K6, 7,13,14,19,21,23'ün tekneleri beton ya da mermer ile yeniden yapılmıştır. K1,2,5,10,12,20,24'ün tekneleri bulunmamaktadır. K5 grubunun tekneleri, muhdes zemin kaplaması yapılırken yok olmuştur.

4.3.1.5. Sekiler:

İncelenen çeşmelerde, teknelerin iki tarafında bulunan sekilerin niş derinliği içinde konumlandıkları görülmektedir. İstisna olarak K3'ün sol sekisi dışa taşkındır. K8,9,15 ve 17'nin sekileri iki kademelidir. K6,10,13,23'de seki yoktur. Yıkılmış olan K24 ile kısmen veya tamamen özgünlüğünü kaybetmiş bulunan K2, K5 batı çeşmeleri, K19,20 ve 24'ün sekileri hakkında fikir edinilememektedir. Literatürde genellikle "dinlenme sekileri" olarak ifade edilen bu elemanların bizim örneklerimizde çoğunlukla enlerinin dar tutulduğu gözlenmiştir. Bunların dinlenmekten çok güğüm, testi gibi su taşıma gereçlerini koymaya, belki ayak dayayarak destek almaya yaradıkları ileri sürülebilir.

4.3.2. İnşa malzemesi:

Çeşmelerin ana inşa malzemesi ağırlıklı olarak kaba yonu, bazen de moloz taştır. Çoğunlukla kemerler ve niş içleri bazen de ana cephenin tamamı ince yonu taşla kaplanmıştır. Yiğma tekniğindeki çeşmelerde yöreye özgü kireçtaşı kullanılmıştır.

4.3.3. Bezeme:

Çeşmeler oldukça sade inşa edilmiştir. Bazı çeşmelerde kabartma olarak işlenmiş geometrik ve bitkisel süslemelere rastlanmaktadır. K1'in kitabesinde, "mim" harfinin dairesel bir madalyonu çevreleyecek şekilde yerleştirilmesi ve yazının bu alan içinde istifi, cephede estetik bir katkı olarak dikkat çekmektedir. K5 batı çeşmelerinde, istinat duvarında bulunan, K22'de, tıpkı kitabesi gibi havuz duvarına yerleştirilmiş olan

bezemeler de dairesel madalyonlar içinde ele alınmıştır. Bunlar, oyma-kabartma tekniğinde, bitkisel ve geometrik desenlerden oluşmaktadır. K21'in kemer ayaklarındaki şemse biçimli, yüzeysel nişler, K7'de, 1939 tarihi ile birlikte işlenmiş ay-yıldız motifi de sınırlı bezeme öğeleridir. Osmanlı döneminde, 19. yüzyılda görülen ay-yıldız motifi, burada, Hatay'ın 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasına atfen yapılmış olmalıdır. Yörede, dönemin farklı mimari yapılarında da bu motifle karşılaşılmaktadır.

Bazı çeşmelerdeki profillendirilmiş saçaklar, K21'de orta kısmın ayrıca eğrisel olarak hafifçe yukarı yönlendirilmesi, K5 güney çeşmenin zarif ve ince kemer silmesi, K8, 9 ve 10'un kemer eğrilerinin niş içine hafif taşkınlıkları cepheleri hareketlendiren unsurlar olarak sıralanabilir.

4.4. Tarihlendirme:

Köy halkının beyanı doğru kabul edildiğinde, günümüze sadece üzerinde bezeme bulunan taşları ve kitabesi ulaşan en erken tarihli çeşme, 16. yüzyıla, 1585 yılına tarihlenmektedir. Mimari özelliklerini koruyarak günümüze ulaşan çeşmeler içinde en eski tarihli kitabe 1823'tür. Onu 1907-8 tarihleri izlemektedir. En geç inşa kitabesi 1961 yılını göstermektedir²⁴. Tarihleri belirlenemeyen çeşmelerin, yöre mimarisi üzerindeki tespit ve gözlemlerimiz, biçim, malzeme, teknik gibi özellikleri ve çalışma kapsamındaki tarihi bilinen benzer örnekler dikkate alındığında, 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında inşa edildikleri söylenebilir. Şüphesiz bu tarihlendirme önerileri yapıların mevcut durumlarına göredir. Son şekillerini onarımlar sonucu almış olmaları muhtemeldir. Ayrıca kitabelerine göre 1940'lı ve 60'lı yıllarda (bir tanesi 1939) onarımlar dikkati çekmektedir.

4.5. Özgünlük Durumu ve Tahribat:

Doğa ya da insan kaynaklı tahribat, bazı çeşmelerin özgün ve bütüncül durumlarını tespit etmeyi zorlaştırmıştır. K1,9,12,16 yoğun bitki örtüsü ile sarmalanmıştır. K2, beton bir kütle olarak yeniden yapılmıştır. K15, özgün malzemesi ile yeniden yapılmış ya da aslında mevcut olan niş kemeri yıkılmış olabilir. K22 yeniden ancak özgün yapısından oldukça farklı olduğunu düşündüğümüz şekilde yapılırken aslına ait olduğu söylenen taşlar önündeki bir alanda inşa edilen havuzlarda kullanılmıştır. K19 ve 20 muhdes yapılar içinde kalmış, K20'in sadece niş içi donatıları ortadan kalkmış durumdadır. K8'in kütleleri üzerine bitişindeki istinat duvarını da kullanacak biçimde muhdes yapı inşa edilmiştir. K21, mahalle merkezindeki yerinden taşınarak piknik alanına yerleştirilmiş, yıkılan K24'ün sadece duvar izleri günümüze ulaşmıştır. K6,7 ve 14 mermerle kaplanmışlardır. K5 çeşmeler grubunun kitabeleri bir müdahale sırasında farklı yerlere konmuş, buldukları alanın zemin düzenlemesi sırasında özgün tekne, seki düzeni değişmiştir. Bunların dışında, damlarının betonla yenilenmesi, duvarlarında derz ve kısmen sıva olarak çimento esaslı malzeme kullanımı, su akıtılması için yeni gözler açılması ve tesisat eklenmesi gibi müdahaleler görülmektedir. Özgün yapısını koruyan çeşmelerde bazı taşların kırık veya yerinde olmadığı, desteklendikleri istinat duvarlarının tahrip olduğu, genel olarak bakımsız durumda oldukları gözlenmiştir.

4.6. Genel Değerlendirme ve Karşılaştırma:

²⁴ Bazı çeşmeler, kitabeleri olduğu halde, yoğun aşınma, üzerlerine sıva ve boya uygulanmış olması gibi nedenlerle okunamaz durumdadır. Aşınma veya boya tabakası harflerin ve noktalama gibi belirleyici işaretlerin algılanmasını ve ayırt edilmesini, kelime ve cümle bütünlüğü elde edilmesini imkânsız hale getirmiştir.

Osmanlı mimarlığında, erken ve klasik dönemin diğer yapılarında da yaygın biçimde kullanılan sivri kemer, çeşme cephesini biçimlendiren temel ögedir (Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 2000, s.31). Kuseyr Yaylasında da az sayıdaki basık ve yuvarlak kemerlerin dışında, çoğunluğu oluşturan sivri kemerli nişler çeşmelerin cephe biçimlenişini ve karakterini belirlemiştir (Tablo 2). Yalın yapıları ve niş içi donatıları ile de klasik Osmanlı çeşmelerinin özelliklerini taşırlar. Klasik anlayıştaki çeşmeler, ileriki yüzyıllarda görülen yeni biçim ve üsluplara ilaveten varlıklarını devam ettirmişlerdir (Önge, 1997, 37, 38). Kuseyr'deki çeşmelerin biçim, malzeme ve süsleme özellikleri yapıldıkları dönemin diğer mimari türleri ile uyum içindedir.

Şunu belirtmek gerekir ki Kuseyr çeşmelerinin sivri kemerleri iki merkezlidir. Bu kemer türü, yörede ve merkez Antakya'da büyük açıklıkları geçmede kullanılmıştır. Kemer açıklığının genişlik ve yükseklik ölçüleri yanında özellikle kemer eğri merkezlerinin üzengi hizasına ve birbirlerine göre mesafeleri değişmekte ve bu kemer türü de kendi içinde çeşitlenmektedir²⁵. Ancak bunlar esas olarak tek merkezli teğet kemerlerden ayrılırlar²⁶. Türk çeşme mimarisinde, ağırlıklı olarak tek merkezli-üstten teğet sivri kemerlerle karşılaşılmışına rağmen literatürde, bu ayırım pek dikkate alınmamaktadır²⁷.

İki merkezli sivri kemerli nişe sahip çeşmelerin en erken örnekleri ile 12?-13. yüzyıldan Diyarbakır Zinciriye Medresesinin çeşmesi (Önge, 1997, r.4), Sultan Şüca Çeşmesi (Yeşilbaş, 2010, s. 53-57), Afyon Bolvadin Alaca Çeşme (Önge, 1997, s.52-53, r. 52), XV. yüzyıldan Karaman İbrahim Bey İmaretinin çeşmesi (Önge, 1997, s. R. 59) ve Edirne Eski Cami kuzeybatı minare kaidesindeki çeşmede (Harmankaya, 2019, s. 358,359, 368) karşılaşılmaktadır. XVI. yüzyılda ise başkent İstanbul'dan Bostancı Çatal Çeşme, Pilenvarian v.d., 2000, s.42, 43) ve Mehmet Paşa Çeşmesi (Pilehvarian v.d., 2000, s. 46-47) sayılabilir.

Kuseyr'de olduğu gibi çoğunlukla 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında yapılmış veya onarılmış, iki merkezli sivri kemerli nişe sahip çeşmelere Niğde, (Ekiz, 2015, 20, 31, 41, 51; Özkarcı, 2017, 584,591), Gebze (Yavuzılmaz, 2013, s. 582, 583, 593), Mersin (Tay, 2018, s. 681-682,686-688), Gaziantep (Çam, 2006, s.684), Karaman (Topal, 2005, s.187-190), Kilis (Dündar, 1999, s. 479-496,519-523) ve Maraş'tan (Özkarcı, 2007, s. 33, 493, 503, 510, 513) örnekler verilebilir²⁸.

4.7. Sonuç:

Sonuç olarak Kuseyr Yaylası çeşmeleri, bulunduğu yere göre köy içi, bahçe içi ve yol güzergâhları üzerinde inşa edilmişlerdir. Topoğrafyaya bağlı olarak çoğunluğu yamaca konumludur ve istinat duvarları ile desteklenmişlerdir. Suyun çeşmeye ulaştırılmasında doğal eğimden yararlanılmıştır. Köy içinde, tamamen bağımsız meydan çeşmeleri de mevcuttur. Tamamı tek yüzlü olan çeşmelerin mimari biçimlenmesi dikdörtgen prizmatik kütle içinde, az sayıda basık ve yuvarlak kemer dışında, ağırlıklı olarak sivri kemerli nişlerle belirlenmiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş veya onarımlarla bugünkü şekillerini almış olan çeşmeler, gerek mimari bütünlük gerekse cephe ve niş içi donatılarıyla yalın, klasik Türk çeşmelerinin özelliklerini yansıtır.

²⁵ Ayırt edici teknik özellikler için bk Yavuz, 1983, s. 17-20.

²⁶ İlgili kemer türleri hakkında bk. Ersoy, 1997, s.982-983.

²⁷ "Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi" adlı makalede, sivri kemer ve teğet kemer ayırımı vurgulanmış, Konya'da sivri kemer ve şişkin sivri kemerli 27 adet çeşme bulunduğu belirtilmiştir (Karpuz ve Dülgerler, 2006, s. 322).

²⁸ Ülke envanteri açısından yetersiz olmakla birlikte çeşmeler üzerine yapılmış çok sayıda yayın bulunmaktadır. İncelememiz kapsamında ele alınan çeşme örnekleri prizmatik bir kütle içinde, tek cephedeki kemerli nişlerle belirlenen yalın yapılardır. Burada çok sayıdaki benzerliğin hemen her birindeki farklılıkları da belirtmek yerine Kuseyr çeşmelerinin belirleyici ana unsuru olan iki merkezli sivri kemere sahip çeşmeler için başkent İstanbul ve ilişkili kültür çevresinden örneklerle yetinilmiştir.

Malzeme ve inşa tekniğinin yanı sıra kemer biçimlenişi ve sınırlı bezeme öğeleri, yapıldıkları dönemde, bölgedeki mimari gelişimle paralellik gösterir.

Tablo 1: Konumları ve Yakın Fiziki Çevreleriyle İlişkilerine Göre Kuseyr Çeşmeleri
(*K5 Batı yöndeki çeşmeler; ** K5 Güney yöndeki çeşme)

K. No	Bulunduğu Köy	Tarih	Konum				Yakın Fiziki Çevresiyle İlişkisi			
			Köy İçi (İskân Alanı İçinde)			Yol Üstü	Bahçe İçi	Yamaca Konumlu	İstinat Duvarı Destekli	Tam Bağımsız
			Sokak Kenarı	Meydan Kenarı	Meydan Merkezi					
1	Şenköy	1873-1874					X	X		
2	Şenköy	-					X	X		
3	Şenköy	20.yy.b.					X	X	X	
4	Şenköy	-				X		X	X	
5b*	Şenköy	1961		X				X	X	
5g**	Şenköy	1823		X				X	X	
6	Yoncakaya	-	X					X	X	
7	Yoncakaya	1939		X				X	X	
8	Dağdüzü	1908		X				X	X	
9	Dağdüzü	19.yy.s. 20.yy.b.	X					X	X	
10	Dağdüzü	19.yy.s. 20.yy.b.				X		X	X	
11	Kışlak	1923				X		X		
12	Hisarcık	1907-1908	X					X	X	
13	Hisarcık	19.yy./ 20.yy.b.	X					X	X	
14	Hisarcık	-	X					X	X	
15	Arslanyazı	-	X					X	X	
16	Arslanyazı	19.yy.s. 20.yy.b.				X		X	X	
17	Ayışığı	19.yy.s. 20.yy.b.			X					X
18	Ayışığı	20.yy.b.					X	X	X	
19	Sungur	-		X						Belirsiz
20	Yayladağı Merkez	-	X							Belirsiz
21	Yayladağı Merkez	20.yy.b.	X							Belirsiz
22	Yolağzı	1585		X						Belirsiz
23	Yunushanı	1944 onarım		X				X		
24	Keskincik	-			X					X

Tablo 2: Kütle ve Belirleyici Biçim Özelliklerine Göre Kuseyr Çeşmeleri

K. No	Kütle		Niş Açıklığı					Tas Açıklığı			Nişi	
	Biçim		Kemer Türü			Düz	Ölçü	Kemer Türü				
	Dikdörtgen Prizma*	Ölçü	Sivri	Yuvarlak	Basık			Kaş	Atnalı	Kırık		Düz
E.D.	B.D.											
1			?x334x231	X				158x192x 35				X
2												
3	X		263x430x207			X		227x185x 68				X
4	X		36x205x237	Niş yok ya da yıkılmış								X
5b	X		65x588x277			X		241x207x18	Yok			
5g	X		100x337x308			X		237x240x40	X			
6	X		70x248x190	X				128x152x54	Yok			
7	X		65x455x283	X				175x251x54		X		
8	X		332x372x317	X				195x275x44				X
9	X		52x334x282	X				192x244x47				X
10	X		222x300x293	X				254x225x45				X
11		X	212x309x203	X				122x 75x54	X			
12	X		119x343x271	X				175x224x52			X	
13	X		200x325x253	X				192x180x56	X			
14	X		141x370x325		X			148x230x38	Yok			
15	X		68x295x247				X?	170x229x20	Yok			
16	X		152x255x226	X				143x176x33				X
17	X		125x301x250	X				181x216x53				X
18	X		154x239x231	X				120x186x53				X
19	Belirsiz		İzlenebilen cephe ölçüleri: 604x277					X				X
20	X		270x500x235	X				150x170x22	Müdahaleden dolayı belirsiz			
21	X		81x266x258	X				145x223x30	Yok			
22	Özgün çeşme yıkılmış ve taşları mevcut havuz düzenlemesinde kullanılmıştır.											
23	X		754x868x313	X				338x258x86				X
24	Yıkılmış ve kısmi duvar izleri kalmıştır											

(*ED kısaltması, enine dikdörtgen planlı, BD kısaltması, boyuna dikdörtgen planlı çeşmeler için kullanılmıştır.)

Kaynaklar

Çam, N. (2006). Gaziantep Kültür Varlıkları Envanteri, 1. B., Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çeşme. (1993). İslam Ansiklopedisi içinde, (Cilt: 8, s. 277-287), İstanbul: T.D.V.

Çeşme. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi içinde, (1.Baskı, Cilt: 1, s. 396-397), İstanbul: YEM.

Demir, H. (2019). Eski Türklerde Su Kültü ve Anadolu Selçuklu Mimarisi Üzerindeki Etkileri, ASOBİD Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 23-46. URL'si <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/742709>

Denktaş, M. (2000). Karaman Çeşmeleri, 1. B., Kayseri: Kıvılcım.

Dündar, A. (1999). Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri, 1.B., Ankara: Kültür Bakanlığı.

Ekiz M. (2015). Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. URL'si <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Nigde.pdf>, Erişim Tarihi 08.07.2022.

Ekmekçi, M. (2015). Burdur Şehir Merkezindeki Depolu Çeşmeler, Şevkiye Kazan Nas (Ed.), I. Teke Yöresi Sempozyumu 04-06 Mart 2015 Sempozyum Kitabı içinde, (C. 2, s. 1063-1091), Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü Teke Yöresi Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Esin, O. (2018). İnanç Temelinde Suyun Yaradılış Düşüncesi ve Geleneksel Yapı Üzerindeki Etkisi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11 (58), 61-69, URL'si <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/belief-based-on-the-idea-of-the-creation-of-water-and-its-effect-on-traditional-structure.pdf>

Google Earth, URL'si <https://earth.google.com/web/>, Erişim Tarihi: 12.06.2022.

Gündüz, A. (2009). XVI. Yüzyılda Antakya Kazası (1550-1584), 1.B., Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi.

Harmankaya, N. Ç. A. (2019). Çeşmeli Minareler, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-TİMAD, 14 (28), 355-370, URL'si <https://www.timad.com.tr/index.php/timad/article/view/61/60>

Karademir, M. (2019). Edirne Çeşmeleri, Konya: Palet yayınları.

Karpuz, H., Dülgerler, N. (2006). Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi, Turgay Yazar (Ed)., Sanatta Anadolu Asya İlişkileri – Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan içinde, (s. 317-331), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Kemer. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi içinde. (1.Baskı, Cilt. 2, s. 982-983), İstanbul: YEM.

Ödekan, A. (1992). Kent İçi eşme Tasarımında Tipolojik özümleme, Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları içinde, (s. 281-297), İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Önge, Y. (1997). Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, 1. B., Ankara: TTK.

Özkarıcı, M. (2007). Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş, 1. B., 1, Ankara: TTK.

Özkarıcı, M. (2017). Niğde'de Dört Mimari Eser, Ela Taş, Rümeyza Işık Yayla, Murat Alkan (Ed.), XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri içinde, (C. 2, s. 581-591), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Özşahin E. (2014). Kuseyr Platosunun Doğal Ortam Özelliklerinin CBS ile Analizi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (4), 57-83, URL'si <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202483>

Pilehvarian, N., Urfalıoğlu, N., Yazıcıoğlu, L. (2000). Osmanlı Başkenti İstanbul'da eşmeler, 1.B., İstanbul: YEM.

Tay, L. (2018). Mersin – Erdemli eşmeleri, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (2), 675-701, URL'si <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/578419>

Temiz, F. M. (2008). Ekosistemin Yerel Yaşam ve Geleneksel Mimarideki Yansımaları, Yaşar Ergün, Şükran Yalçın Özdilek, Hatice Pamir (Ed.), Ekolojik Okur Yazarlık-Sürdürülebilir Bir Doğa İçin Amanoslar'da Doğa Eğitimi içinde, (s. 285-299), 1. B., Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi.

Topal, C. (2005). Karaman Kültür Envanteri, 1. B., Karaman: Karaman Valiliği İl Özel İdaresi.

Topçu, E. (2016). eşmeler ve eşme Başı Kültürü, Hasan Taşçı, Hüseyin Yeşil (Ed.), Şehir ve Düşünce içinde, (S. 9, s.46-57), İstanbul: Esenler Belediyesi.

Yavuz, A. T. (1983). Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer, 1. B., Ankara: Kelaynak Yayınevi.